

รายงานวิจัย

เรื่อง

แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก

The World Heritage Tourism Development Guideline

for Phu Phrabat Historical Park

ดลฤทัย โกววรรณกุล

วจ
DS
589
.อ811
ด148

งบประมาณเพื่อสนับสนุนทุนวิจัยสำหรับคณาจารย์

เงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2550

กลุ่มวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ISBN 978 - 974 - 04 - 9487- 4

C-1

รายงานวิจัย

.B.....
.I.....

เรื่อง

แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก

The World Heritage Tourism Development Guideline

for Phu Phrabat Historical Park

ดลฤทัย ไกวรรณะกุล

.b 1331631x

.i 16640998

งบประมาณเพื่อสนับสนุนทุนวิจัยสำหรับคณาจารย์

เงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2550

กลุ่มวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ISBN 978 - 974 - 04 - 9487- 4

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และสำเร็จลุล่วงด้วยดี ส่งผลให้ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เพื่อรองรับการเป็นมรดกโลกที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนโอกาสและการสนับสนุนทุนวิจัยจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และได้รับคำแนะนำในการดำเนินงานคำชี้แนะ และกำลังใจในเรื่องของจรรยาบรรณในการทำงานวิจัยจาก Prof.Dr.Ken Taylor, Dr.Colin Long และ ผศ.ดร.พิบูลย์ จินาวัฒน์ พร้อมทั้งผู้ร่วมเก็บข้อมูลโครงการคุณอนุสรณ์ บุญชัย และคุณสุริภรณ์ นามอุตวงษ์ นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมืออย่างดีจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และใคร่ขอขอบพระคุณผู้เกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ได้ให้ความร่วมมือและให้ความอนุเคราะห์ จนทำให้โครงการวิจัยนี้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีทุกประการ

ผู้วิจัย

กันยายน 2550

คำนำ

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก” มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกในอนาคตของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท และผู้ร่วมเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง หากมีสิ่งใดบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับทุกประการ

ผู้วิจัย

กันยายน 2550

- ชื่อเรื่อง   แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวมรดกโลก
- ผู้วิจัย   ดลฤทัย โกววรรณกุล
- ที่ทำงาน   กลุ่มวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

สภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเป็นหนึ่งในเดียวกันทั้งทางด้านมรดกวัฒนธรรมที่เป็นของแท้ดั้งเดิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันในอดีต และส่งผลให้ภูพระบาทเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อ ศึกษาฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ศึกษาเกณฑ์การเป็นมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทตามมาตรฐานของยูเนสโก และเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อรองรับการเป็นมรดกโลก โดยเน้นการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และการเปรียบเทียบเกณฑ์การเป็นมรดกโลกของยูเนสโก ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นมรดกโลก

ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่า การที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นเองด้วย ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอย่างยั่งยืนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เสนอข้อเสนอแนะระดับนโยบายแก่ชุมชน ผู้ประกอบการหน่วยงานของรัฐ และด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทประกอบในงานวิจัยเพื่อให้ได้ภาพรวมที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

Research title	The World Heritage Tourism Development Guideline for Phu Phrabat Historical Park
Researcher	Donruetai Kovathanakul
Office	Faculty of Management Sciences Khon Kaen University

Abstract

“The scenic Phuphrabat associative cultural landscape is unique in that this single site contains authentic cultural treasures that represent major cultures of different periods of the region, effectively epitomizing the continuum of the whole cultural history of mainland Southeast Asia.” (UNESCO, 2004)

The objectives of this research aim to;

1. To study the tourism destination database of Phuphrabat Historical Park
2. To study the world heritage criteria of Phuphrabat Historical Park for UNESCO standard.
3. To propose the tourism development guideline of Phu Phrabat Historical Park.

This qualitative research examines mainly the primary and secondary data, by comparing with the world heritage criteria of UNESCO. Finally, the research will propose the tourism development guideline for Phu Phrabat Historical Park.

The result of research is Phuphrabat Historical Park would like to adapt himself to be the world heritages' tourism destinations, the cooperation from all stakeholders, international, national, and community level, is the important thing. To reach the sustainable tourism goals, the researcher would like to propose the policy, private company, and government units' recommendations. Finally, the suggestion for cultural tourism development will emphasize the outstanding characteristics of Phuphrabat Historical Park, and this research will be more completed tangible policy.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คำนำ	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพประกอบ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ปัญหำการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
1.7 กรอบแนวความคิดการวิจัย	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 มรดกวัฒนธรรม	6
2.2 มรดกธรรมชาติ	7
2.3 มรดกโลก	8
2.4 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	12
2.5 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	13
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ข้อมูลและการหาข้อมูล	15
3.1.1 ข้อมูลทางด้านเอกสาร	15
3.1.2 ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม	15
3.1.2.1 การศึกษาพื้นที่ทางกายภาพ	15
3.1.2.2 การสัมภาษณ์เจาะลึกโดยไม่ใช้แบบสอบถาม	15
3.1.2.2.1 อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	15
3.1.2.2.2 พื้นที่วัดพู่และแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณ	15

ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสักวัดพู
แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล	16
3.3 เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล	16
3.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล	16
3.3.1.1 การศึกษาสภาพการจัดการปัจจุบัน	16
3.3.1.2 ศึกษาข้อมูลจากแผนพัฒนาพื้นที่วัดพูและและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสักวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันทั้งข้อดีและข้อเสีย เพื่อมองหาสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นหากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทได้เป็นมรดกโลก และวิเคราะห์หาบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อหาแนวทางสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	16
3.2.2 สรุปผลการศึกษาวิจัย	16
บทที่ 4 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	
4.1 ข้อมูลทั่วไปของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	18
4.1.1 สภาพโดยทั่วไป	18
4.1.2 การเข้าถึง	18
4.1.2.1 รถยนต์ส่วนบุคคล	19
4.1.2.2 รถโดยสารประจำทางและรถรับจ้าง	19
4.2 แผนที่แสดงที่ตั้ง	20
4.3 สภาพปัจจุบัน	21
4.3.1 สภาพบริเวณ	21
4.3.2 สภาพแวดล้อม	21
4.3.3 ลักษณะเด่น	21
4.3.4 ความเป็นไปได้และศักยภาพในการพัฒนา	21
4.3.5 สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ	21
4.3.5.1 สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ	21
4.3.6 ปัญหาปัจจุบัน/อนาคต	21
4.3.6.1 การเข้าถึง	21
4.3.6.2 สิ่งอำนวยความสะดวก/การบริการ	22

4.3.6.3	สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ	22
4.3.6.4	การดูแลรักษา	22
4.3.6.5	ชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงลักลอบเข้าในอุทยานฯ เพื่อขโมยพันธุ์ไม้ป่าเพื่อนำมาจำหน่าย	22
4.4	ศิลปกรรมที่พบบนภูพระบาท	22
4.4.1	ภาพเขียนสี	23
4.4.2	ภาพสลักบนหินหรือลงรูปรอยบนหิน	24
4.4.2.2	การสกัดหินออกบางส่วนเพื่อให้เป็นรูปร่าง	24
4.5	ความสำคัญ	27
4.6	ข้อกำหนดในการเข้าชม	28
4.6.1	เวลาให้บริการ	28
4.6.2	ค่าธรรมเนียม	28
4.6.3	การเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	28
4.6.3.1	ใช้ข้อกำหนดตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ.2539)	28
4.6.4	ข้อแนะนำการเข้าชม	29
4.7	ตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับภูพระบาท	29
4.8	การก้าวเข้าสู่บัญชีรายชื่อการเป็นมรดกโลก	42
บทที่ 5 การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว		
ส่วนที่ 1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท		45
5.1	นโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวปัจจุบัน	45
5.1.1	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี	45
5.1.1.1	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6	45
5.1.1.2	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7	45
5.1.1.3	แผนพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2534	46
5.1.2	แผนการพัฒนาของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดอุดรธานี	46
5.1.3	โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	46
5.1.3.1	หลักการและเหตุผล	46
5.1.3.2	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	47
5.1.3.3	ผู้รับผิดชอบโครงการ	47
5.1.3.4	กิจกรรมในโครงการ	47
5.1.4	แผนงานและโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์	48

ภูประบาท		
5.1.5 โครงการพัฒนางานนมัสการพระพุทธรูปบาทบัวบก		48
5.1.6 รายละเอียดปริมาณงานในการดำเนินงาน อุทยานประวัติศาสตร์		56
ส่วนที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่วัดพูและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่		58
เกี่ยวเนื่องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก		
ข้อมูลเบื้องต้นวัดพู		58
แผนกลยุทธ์และแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติลาว		61
แผนภาพคุ้มครองมรดกจำปาสัก		61
การเปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวฯ		62
บทที่ 6 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ภูประบาท		
6.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย		64
6.1.1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน		64
6.1.2 ส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน		64
6.1.3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม		65
6.1.4 การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาด		65
และศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว		
6.2 ข้อเสนอแนะชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการ หน่วยงานของรัฐ ชุมชน		66
6.3 ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม		68
6.3.1 การส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ตำบลเมืองพาน		68
		70
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		
ภาคผนวก 1	สรุปแผนกลยุทธ์และแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติลาว	74
ภาคผนวก 2	Brief description of Vat Phou and associated ancient settlements	76
	Within the Champasak cultural landscape	
ภาคผนวก 3	Completed tentative list submission of Phuphrabat Historical Park	78

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า	
1	ภาพเขียนสีรูปคน 7 คน	23
2	ภาพเขียนสีรูปลักษณะ	23
3	ร่องรอยของการแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปปางต่างๆบนเพิงหินทรายที่ถ้ำพระ	24
4	ใบเสมา แสดงให้เห็นถึงศิลปะการสกัดหิน	24
5	ป้ายแสดงข้อกำหนดในการเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท	28
6	หอนางอุสา	31
7	คูน้ำนางอุสา	32
8	บ่อน้ำนางอุสา บ่อน้ำหินขนาดใหญ่	32
9	เพิงหินที่ปรากฏร่องรอยของการแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปปางต่างๆ และมีการดัดแปลงพระพุทธรูปบางองค์เป็นเทวรูปทางศาสนาฮินดูที่ถ้ำพระ	32
10	วัดลูกเขย ร่องรอยการดัดแปลงเพิงหินธรรมชาติให้เป็นสถานที่ประกอบ	34
11	พระพุทธรูปศิลาจำหลัก ศิลปะสมัยล้านช้างที่ถ้ำวัดพ่อตา	34
12	หีบศพพ่อตา	35
13	ภาพเขียนสีที่ถ้ำคนสันนิษฐาน ว่าเป็นภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์	36
14	จุดชมทิวทัศน์ที่ผาเสด็จ	37
15	เพิงหินขนาดใหญ่ที่เรียกว่าฉางข้าวนายพรานตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางไปยังผาเสด็จ	37
16	เพิงหินทรายที่ตั้งเคียงคู่กันที่ชาวบ้านเชื่อว่าป็นที่ฝังศพ ของนางอุสาและท้าวบารสตามตำนานพื้นบ้าน	38
17	ถ้ำฤๅษีเป็นเพิงหินขนาดใหญ่ที่เคยใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	38
18	คอกม้าท้าวบารสชาวบ้านเชื่อว่าท้าวบารสเคยมาผูกม้าไว้เมื่อครั้งมาหานางอุสา	39
19	ภายในบริเวณคอกม้าท้าวบารส	39
20	คอกม้าน้อย	39
21	วัดพระพุทธรูปบาทบัวบก	40
22	พระพุทธรูปบาทหลังเต่า รอยพระพุทธรูปที่สลักลึกลงในพื้นหิน	41
23	วัดพระพุทธรูปบาทบัวบาน	41

แผนที่		หน้า
1	แผนที่ประเทศไทย แสดงที่ตั้งของจังหวัดอุดรธานี	20
2	แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี	21
3	แผนที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	59
4	แผนที่แขวงจำปาสัก แสดงที่ตั้งวัดพู	60
แผนภาพ		
1	ขั้นตอนการขึ้นทะเบียนมรดกโลก	43

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงวัตถุประสงค์ นโยบาย กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี	50
ตารางที่ 2	แผนปฏิบัติการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีตามการวิเคราะห์โอกาส	51
ตารางที่ 3	แผนปฏิบัติการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีตามการวิเคราะห์โอกาส และจุดแข็งของคำชะโนด	52
ตารางที่ 4	แสดงแผนงาน /โครงการของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว พื้นที่จังหวัดอุดรธานี	53
ตารางที่ 5	แผนงานโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	55
ตารางที่ 6	แสดงระยะการดำเนินโครงการเบื้องต้นในภาครัฐและภาคเอกชน	55
ตารางที่ 7	แสดงงบประมาณการดำเนินโครงการเบื้องต้นในภาครัฐ	56
ตารางที่ 8	สรุปงบประมาณภาครัฐและหน่วยงานรับผิดชอบ	56
ตารางที่ 9	การเปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ ภูพระบาทและพื้นที่วัดพู แหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์ วัฒนธรรมจำปาสัก	62

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทุกภูมิภาคในโลกล้วนแล้วแต่มีมรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันเป็นที่น่าภาคภูมิใจของชนชาตินั้นๆ ทั้งสิ้น มรดกโลกคือ สมบัติอันมีค่าของมวลมนุษยชาติซึ่งควรจะอนุรักษ์สืบทอดต่อไปยังชนรุ่นหลังและเป็นสิ่งที่ทุกคนในโลกปัจจุบันนี้เป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้นจึงไม่มีคำว่าพรมแดนเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากความรักในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศตัวเองได้เชื่อมโยงไปสู่การให้ความสำคัญและความเข้าใจในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศอื่นด้วย (The Japan Foundation, 2003)

แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก ตามวัฒนธรรม และธรรมชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีพัฒนาการจึงเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทมรดกโลกขึ้น

แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกในประเทศไทยที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว (UNESCO, 1987) คือ

1. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง
2. เมืองประวัติศาสตร์อยุธยา
3. เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองที่เกี่ยวข้อง
4. ป่าดงพญาเย็น และเขาใหญ่
5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่อยู่ในบัญชีรายชื่อการพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก (UNESCO, 2006) คือ

1. เส้นทางวัฒนธรรมพิมาย และศาสนสถานพนมรุ้ง และเมืองต่ำ
2. อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ในแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในบัญชีรายชื่อการพิจารณาทั้ง 2 แหล่งนี้ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกแห่งหนึ่งที่มีศักยภาพ จากการที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรม โดยภูพระบาทเป็นชื่อของภูเขาขนาดเล็กลูกหนึ่งตั้งอยู่ในเขต ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พื้นที่เกือบทั้งหมดของภูพระบาทแห่งนี้ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จากการสำรวจของนักโบราณคดีในรอบสามทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า นอกจากภูพระบาทจะมีธรรมชาติที่งดงามแล้ว ยังมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อราว 2,000 - 3,000 ปีมาแล้ว ดังตัวอย่างภาพเขียนสีซึ่งพบอยู่มากกว่า 30 แห่งบนภูเขาลูกนี้ และยังมีการดัดแปลงเพิงผาธรรมชาติให้เป็นศาสนสถานของผู้คนในยุควัฒนธรรมทวารวดีและลพบุรี สืบต่อจนถึงวัฒนธรรมล้านช้างอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านสังคมของมนุษย์เป็นอย่างดี (อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, 2542)

กรมศิลปากรจึงได้ขอใช้พื้นที่ป่าสงวนจากกรมป่าไม้เพื่อขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน และได้มีการพัฒนาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท และในปี พ.ศ. 2548 กรมศิลปากรได้ทำเรื่องเสนอองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโก (UNESCO) เพื่อขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเป็นมรดกโลก (UNESCO, 2006)

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมีลักษณะเข้าข่ายตามเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม จึงได้รับการพิจารณาขึ้นต้นของคณะกรรมการมรดกโลก ประเทศไทย และรอการประกาศชื่อจากคณะกรรมการมรดกโลกในระดับนานาชาติ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2547)

ในการพัฒนาแหล่งมรดกโลกให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย ซึ่งได้แก่ องค์การยูเนสโก (UNESCO), กรมศิลปากร, สำนักแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี, องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี, ประชาชน และชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของสถานที่ท่องเที่ยว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานจังหวัดอุดรธานีที่ให้การส่งเสริมอย่างจริงจัง โดยจะเห็นได้จาก การที่จังหวัดอุดรธานีได้กำหนดวิสัยทัศน์จังหวัดว่าเป็น “เมืองน่าอยู่ ศูนย์กลางการค้า การบริการ เกษตรอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวมรดกโลก (Great Place to Live. Center of Trade & Services, Agro-Industry and World Heritage Tourism)” โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องที่สำคัญคือ ด้านการท่องเที่ยว มีเป้าประสงค์เพื่อให้ ธุรกิจการท่องเที่ยว การบริการเป็นตัวแปรสำคัญตัวหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างงาน สร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชน ภายใต้การบริหารจัดการอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรท้องถิ่น และมีกลยุทธ์หลักเพื่อพัฒนา พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเดิมและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าการท่องเที่ยวและบริการด้าน การท่องเที่ยว ดำเนินมาตรการเชิงรุกในการรักษาตลาดเดิม และสร้างตลาดใหม่ พัฒนาและยกระดับมาตรฐานการให้บริการ และปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานและความปลอดภัย สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษา ในการรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ส่งเสริม สนับสนุนภาคธุรกิจบริการที่มีศักยภาพ โดยส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงธุรกิจ พัฒนาคุณภาพมาตรฐาน การให้บริการแสวงหาสู่ทางการตลาดใหม่ๆ ในกลุ่มธุรกิจต่างๆ เช่น บริการด้านสุขภาพการประชุมสัมมนาจากในและต่างประเทศ การขนส่งทางอากาศ การศึกษา กีฬา ประเด็นยุทธศาสตร์ที่มีความเกี่ยวเนื่องอีกด้านคือการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยงานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถนำศักยภาพ และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมาเป็นกลไกในการศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก เพื่อให้เกิดการบูรณาการอย่างยั่งยืนของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

จากศักยภาพของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทที่สามารถก้าวสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกและได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติได้นั้น จะนำมาซึ่งการพัฒนาทางการท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อไปในอนาคต ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มีความเหมาะสมจึงได้มีการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท” ขึ้นเพื่อวางแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่และตรงกับแนวทางขององค์การองค์การยูเนสโก (UNESCO) มากที่สุด อันจะส่งผลให้เกิดมาตรฐานและคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังเกิดความปลอดภัย สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นจนเกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่มีความยั่งยืนได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาฐานข้อมูลด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี ในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษานโยบายการจัดการเกณฑ์การจัดการมรดกโลกขององค์การองค์การยูเนสโก (UNESCO) ในเขตพื้นที่วัดพูและและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสักวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เปรียบเทียบกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทในปัจจุบัน
3. เพื่อวางแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
4. เพื่อเสนอความคิดเห็นเชิงนโยบายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการจะพัฒนาเป็นมรดกโลกในแง่ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.3 ปัญหาการวิจัย

หากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทได้รับการประกาศให้เป็นแหล่งมรดกโลกแล้ว อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทควรจะพัฒนาทางด้านแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปตามแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกขององค์การองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้อย่างไร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตในการศึกษาเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี โดยเปรียบเทียบกับแหล่งที่รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว ดังต่อไปนี้

ด้านนโยบาย โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่วัดพูและและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสักวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงข้อมูลด้านการจัดการปัจจุบันของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท
2. ทราบแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
3. สามารถนำแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทที่ได้จากการศึกษา มาเป็นต้นแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกสำหรับประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอื่นๆ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกได้

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 มรดกโลก (World Heritage) หมายถึง พื้นที่ที่เข้าข่ายตามหลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม และธรรมชาติ ตามที่คณะกรรมการมรดกโลกได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ ซึ่งหมายรวมถึงสิ่งที่แสดงถึงผลงานชิ้นเยี่ยมของความเป็นอัจฉริยะของมนุษยชาติ หรือเป็นการรวมไว้ซึ่งปรากฏการณ์ธรรมชาติอันหาดูได้ยากยิ่ง หรือพื้นที่ความสวยงามตามธรรมชาติและแสดงถึงความมีสุนทรียภาพ หรือแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียว หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันหาได้ยาก หรือความศิวิไลซ์ซึ่งไม่ปรากฏแล้วในปัจจุบัน (องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2548)

1.6.2 แหล่งท่องเที่ยว (Tourism Destination) หมายถึง สถานที่ กิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น และสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้มาเยือน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ, แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนสถาน, แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น (ราณี อธิชัยกุล, 2546)

1.6.3 แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก (Tourism World Heritage Site) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่ได้มีคุณลักษณะแหล่งท่องเที่ยวเข้าเกณฑ์ตามองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้กำหนดไว้

1.6.4 อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuprabat Historical Park) หมายถึง อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี ซึ่งกรมศิลปากรเป็นผู้ดูแล โดยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขื่อน้ำ (อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อุดรธานี, 2542)

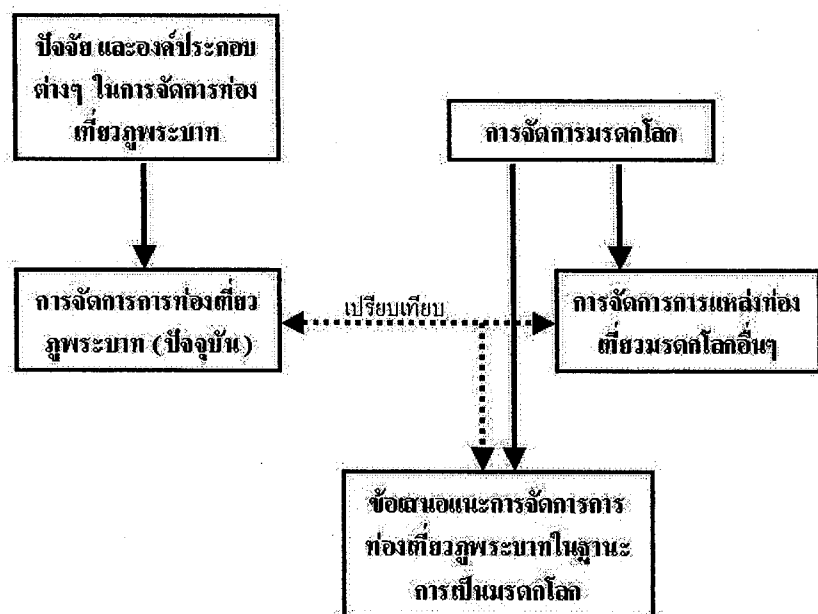
1.6.5 วัดพู หมายถึง พื้นที่วัดพูและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2544)

1.6.6 นักท่องเที่ยว (Tourist) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เดินทางท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท และพื้นที่วัดพูและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก

1.6.7 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การเดินทางของ ผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตื้นใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุดในขณะเดียวกับชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้าน การสร้างรายได้ และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (บุญเลิศ จิตตั้ง วัฒนา, 2548)

1.6.8 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยว กลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืนยาว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

1.7 กรอบแนวความคิดการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยฉบับนี้ได้รวบรวมประเด็นสำคัญต่างๆ เพื่อที่จะนำบททวนถึงเนื้อหาสำคัญให้ตรงกับวัตถุประสงค์การดำเนินงานของ “แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท” ดังหัวข้อต่อไปนี้

2.1 มรดกวัฒนธรรม

2.2 มรดกธรรมชาติ

2.3 มรดกโลก

2.4 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.5 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

2.1 มรดกวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีคุณค่าและเป็นกุญแจสำคัญในการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี และมรดกที่มีคุณค่าของชาติ ในการก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ที่ซึ่งเทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และมีอิทธิพลก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชนในชาติ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันทางการค้าในระดับนานาชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นที่รัฐบาลกลางจะได้กำหนดบทบาทของตนขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมแก่การสนับสนุนงานวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 10)

คลิฟฟอร์ด ลินคอล์น (Clifford Lincoln) ประธานคณะกรรมการประจำว่าด้วยมรดกวัฒนธรรมได้ดำเนินการปรับปรุงนโยบายทางวัฒนธรรมขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1997 โดยได้เดินทางพบปะกับคณะกรรมการและผู้เชี่ยวชาญในทุกภูมิภาคเขาได้ตั้งประเด็นสำหรับการทำงานไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. บทบาทของรัฐบาลกลางในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมในอดีต
2. บทบาทรัฐบาลกลางในปัจจุบัน
3. บทบาทของรัฐบาลกลางที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรมในอนาคต

(Clifford Lincoln, 2541)

“มรดกวัฒนธรรม (มรดกของชาติ หรือ มรดก) เป็น วัตถุทางกายภาพที่สืบทอดจากคนรุ่นก่อน และมีคุณลักษณะที่จับต้องไม่ได้ของกลุ่มสังคม ซึ่งได้รับมรดกจากคนสมัยก่อน และยังสามารถรักษาไว้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน และให้ผลประโยชน์แก่คนรุ่นใหม่ด้วย บางครั้ง สิ่งที่จะเป็นมรดกวัฒนธรรมของคนรุ่นหนึ่งอาจถูกต่อต้านจากคนรุ่นถัดมาก็เป็นได้ หรืออาจจะถูกสืบทอดโดยทายาทรุ่นต่อมาก็ได้เช่นกัน” (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2550)

มรดกวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลป มนุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ (องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2549)

ในการประชุมผู้เชี่ยวชาญระดับเอเชียเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมไร้รูป (Sub-Regional Experts Meeting in Asia on Intangible Cultural Heritage) ตัวแทนจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ความหมายของมรดกวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ที่มีคุณค่าสูง รวมถึงสินทรัพย์ที่เคลื่อนย้ายได้และไม่ได้ ที่มีคุณค่าด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือเทคโนโลยีของชาติ และมรดกสืบทอดของคนรุ่นก่อน (นายพูนวงศ์ สุยา และคนอื่น, 2548)

มรดกวัฒนธรรม” ออกเป็น ๒ ส่วนคือ Tangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ และ Intangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมและวิถีชีวิต ซึ่งวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้ มีผู้เสนอนานาจะใช้คำว่า “วิถีชน” จะเห็นภาพได้ชัดเจนกว่า (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2548)

2.2 มรดกธรรมชาติ

เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเคยเป็นอุทยานแห่งชาติมาก่อนทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งในประเทศก็ว่าได้ ทำให้ต้องตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีผลต่อการก่อเกิดวัฒนธรรมในยุคสมัยต่างๆของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทด้วย

มรดก คือ ทรัพย์สินของผู้ตายที่ตกทอดแก่ทายาท ส่วน ธรรมชาติ คือ สิ่งที่เกิด มี และเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้นๆ, สิ่งที่เป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง ดังนั้น มรดกธรรมชาติ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากน้ำมือมนุษย์ หรือธรรมชาติเอง ซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่จะกลับคืนสู่ธรรมชาติ และยังคงผลตกทอดไปยังรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง (เทคโนโลยีภูมิปัญญาจุฬา, 2550)

คำจำกัดความของมรดกธรรมชาติทั้งกฎบัตรมรดกธรรมชาติของออสเตรเลียและองค์การของจีนได้ให้ความหมายมรดกธรรมชาติตรงกันคือ

1. ลักษณะของธรรมชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยกายภาพและรูปแบบทางชีววิทยา หรือกลุ่มของรูปแบบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ
2. รูปแบบทางธรณีวิทยาและทางกายภาพจะช่วยกำหนดขอบเขตของให้เป็นที่อยู่อาศัยของพืชพันธุ์และสัตว์ป่าหลายหลายสายพันธุ์เฉพาะพื้นที่นั้นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ

3. พื้นที่ทางธรรมชาติ หรือการกำหนดของเขตของธรรมชาติอย่างแน่ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติจากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์และความสวยงามของธรรมชาติ (www.china.org.ch, 2550 และ Australian Heritage Council, 2547)

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แบ่งเป็น

1. อุทยานแห่งชาติ
2. วนอุทยาน
3. เขตห้ามล่าสัตว์ป่า
4. สวนพฤกษศาสตร์
5. สวนรุกขชาติ
6. พื้นที่สงวนชีวลัย
7. พื้นที่มรดกโลก
8. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1
9. ป่าชายเลนอนุรักษ์
10. พื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ

(สถาบันฝึกอบรมวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว, 2537 : 42.43)

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2541) กล่าวถึง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงการดำเนินงานต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้ใช้ตลอดไปอย่างไม่ขาดแคลนหรือมีปัญหาใดๆ หรืออาจจะหมายถึงกระบวนการจัดการ แผนงาน หรือกิจกรรมในการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการในระดับต่างๆ ของมนุษย์และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือเสถียรภาพทางเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการอนุรักษ์ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ประหยัด และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

2.3 มรดกโลก

มรดกโลก (UNESCO World Heritage Site) คือสถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมไปถึงเมือง ซึ่งคัดเลือกโดยองค์การยูเนสโกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติ หรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรจะต้องปกป้องสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร เพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต (วิกิพีเดีย, 2550)

มรดกโลก หมายถึงมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นเป็นเลิศในระดับสากล ไม่ว่าจะอยู่ที่ตั้งอยู่ในขอบเขตดินแดนของประเทศใด ถือได้ว่าเป็นมรดกของ

มนุษยชาติทั้งปวงในโลก ซึ่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติได้ให้รายละเอียดและแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจน นอกเหนือไปจากการส่งเสริมให้นานาประเทศมีหน้าที่ร่วมกันในการคุ้มครองสงวนรักษาแหล่งมรดกโลกเหล่านี้ไว้ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2549)

มูลนิธิญี่ปุ่น ประเทศไทย (2546) ได้อ้างอิงข้อมูลจาก UNESCO ว่า มรดกโลกที่ได้รับการคัดเลือกให้อยู่ใน “สนธิสัญญามรดกโลก” จากการประชุมสามัญของยูเนสโกที่กรุงปารีส ในปี 1972 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำนุบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งมีคุณค่าอย่างยิ่งที่ไม่สามารถหาสิ่งอื่นมาทดแทนได้ และเพื่อสืบทอดไปยังรุ่นต่อไป ปัจจุบันปี 2002 มี 172 ประเทศที่ได้ร่วมเซ็นสนธิสัญญานี้ โดย มรดกโลกแบ่งออกเป็น มรดกทางวัฒนธรรม มรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

มรดกโลก	มรดกทางวัฒนธรรม	ซากโบราณสถานสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าอันเป็นที่ยอมรับอย่างยิ่ง
	มรดกทางธรรมชาติ	เขตที่มีภูมิประเทศ สิ่งมีชีวิต ทัศนียภาพที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง
	มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ	สิ่งที่มีปัจจัยทั้งทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

ขั้นตอนการเสนอชื่อสถานที่

ประเทศที่ต้องการเสนอชื่อสถานที่ในประเทศของตนให้ได้รับการพิจารณาให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก อันดับแรกจะต้องจัดทำบัญชีรายชื่อสถานที่ที่มีความสำคัญทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งหมดภายในประเทศของตน บัญชีนี้จะเรียกว่า บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะมีเพียงสถานที่ที่มีชื่ออยู่ในบัญชีนี้เท่านั้นที่จะมีสิทธิได้รับการเสนอชื่อ ขึ้นต่อมา ประเทศนั้นๆจะต้องเลือกรายชื่อสถานที่ที่ต้องการเสนอชื่อมาจากบัญชีรายชื่อเบื้องต้น เพื่อจัดทำเป็นแฟ้มข้อมูล Nomination File โดยทางศูนย์มรดกโลกอาจให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการจัดทำแฟ้มข้อมูลนี้ (วิกิพีเดีย, 2550)

เมื่อถึงขั้นตอนนี้ แฟ้มข้อมูลจะถูกตรวจสอบและพิจารณาจากองค์กร 2 แห่ง คือ International Council on Monuments and Sites และ World Conservation Union แล้วทั้งสององค์กรนี้จะยื่นข้อเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก ทางคณะกรรมการจะมีการประชุมร่วมกันปีละหนึ่งครั้ง เพื่อตัดสินว่าสถานที่ที่มีการเสนอชื่อแห่งใดบ้างที่ควรได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก หรือทางคณะกรรมการอาจร้องขอให้ประเทศที่เสนอชื่อได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่เพิ่มเติม โดยการพิจารณาว่าจะขึ้นทะเบียนสถานที่แห่งใดจะต้องมีลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ (วิกิพีเดีย, 2550)

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

มาตรา 1 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญา ไว้ ดังนี้

ก. อนุสรณ์สถาน (Monuments) หมายถึง ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานประติมากรรมหรือจิตรกรรมติดที่ ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของหลักฐานทางโบราณคดี จารึก ถ้ำที่อยู่อาศัย และร่องรอยหลากหลายผสมรวมกัน ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญโดดเด่นทาง ประวัติ ศาสตร์ ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์

ข. กลุ่มอาคาร (Groups of Buildings) หมายถึง กลุ่มของอาคารที่ เชื่อมต่อกัน หรือแยกจากกันเพราะลักษณะของสถาปัตยกรรม หรือลักษณะที่เหมือนกัน หรือ การจัดวาง ด้านภูมิทัศน์ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

ค. แหล่ง (Sites) หมายถึง ผลงานการกระทำของมนุษย์หรือผลงานผสมผสาน ของ ธรรมชาติและมนุษย์ และบริเวณที่รวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยาหรือมานุษยวิทยา

มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณสมบัติตามนิยามในมาตรา 1 จะได้รับการพิจารณาให้อยู่ใน

บัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ในกรณีที่มีลักษณะโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใด ข้อหนึ่ง หรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมหรือตัวแทนของความงดงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดยิ่ง หรือ
2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่งในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้าน การออกแบบทาง สถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่ เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาใด เวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก หรือ
3. เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่ง หรือเป็นของแท้ดั้งเดิม หรือ
4. เป็นตัวอย่างของลักษณะโดยทั่วไปของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้าน วัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือ อุตสาหกรรม หรือ
5. เป็นตัวอย่างของลักษณะอันเด่นชัด หรือของขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ที่มีความเปราะบางด้วยตัวมันเองหรือเสื่อมสลาย ได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืน ดั้งเดิมได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือ
6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญหรือ ความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2549)

การพิจารณาให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติได้ในกรณีที่มี คุณลักษณะโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการสำคัญๆ ในอดีตของโลก รวมทั้งแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญๆ ในอดีต เช่น ยุคของสัตว์เลื้อยคลานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก หรือยุคน้ำแข็ง ซึ่งมนุษย์ดึกดำบรรพ์และสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก หรือ

2. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยาหรือวิวัฒนาการทางชีววิทยา และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ ลักษณะนี้แตกต่างจากหลักเกณฑ์ในข้อ 1. กล่าวคือจะเน้นขบวนการที่กำลังเป็นอยู่ของชุมชนพืชและสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ทะเล และแหล่งน้ำผิวดิน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงรวมถึง

ก. ขบวนการทางธรณีวิทยา ภูเขาไฟ น้ำแข็ง หรือภูเขาไฟ

ข. วิวัฒนาการทางชีววิทยา ตัวอย่างของกลุ่มสิ่งมีชีวิต เช่น ป่าไม้เขตร้อน ทะเลทราย ที่ราบทุนดรา

ค. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ลักษณะภูมิประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมขั้นบันได หรือ

3. เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือลักษณะหรือแหล่งที่มีความงดงามทางธรรมชาติกว่าพื้นที่อื่นๆ เช่น ระบบนิเวศที่มีลักษณะพิเศษ สภาพทางธรรมชาติ (ตัวอย่างเช่น แม่น้ำ ภูเขา น้ำตก) แหล่งรวมความหนาแน่นของสัตว์ สภาพทิวทัศน์ที่มีพืชพรรณชนิดเป็นองค์ประกอบและแหล่งรวมความผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือ

4. เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่หายากหรือที่ตกอยู่ในภาวะอันตรายแต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความหนาแน่นของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจด้วย

(กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2549)

แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก เป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ทั้ง 4 ประเภท โดยแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกนั้นประกอบไปด้วยอนุสรณ์สถาน กลุ่มอาคาร และแหล่ง ทั้งตามวัฒนธรรม และธรรมชาติ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีพัฒนาการจึงเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทมรดกโลกขึ้น ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกโลกออกเป็น 2 ประเภท คือมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage)

ในปัจจุบัน มีมรดกโลก 830 แห่งทั่วโลก ในนี้ 644 แห่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม, 162 แห่งเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ, และอีก 24 แห่งเป็นการผสมผสานของมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2550)

แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกในประเทศไทยที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนแล้วคือ

1. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง
2. เมืองประวัติศาสตร์อยุธยา
3. เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองที่เกี่ยวข้อง
4. ป่าดงพญาเย็น และเขาใหญ่
5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร

(องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2530)

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่อยู่ในบัญชีรายชื่อการพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก คือ

1. เส้นทางวัฒนธรรมพิมาย และศาสนสถานพนมรุ้ง และเมืองต่ำ
2. อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

(องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2549)

2.4 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550) ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งๆ ที่แสดงความเป็นวัฒนธรรมเช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์และดนตรี รวมทั้งเทศกาล ประเพณี ตลอดจนงานที่เกี่ยวข้องมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนสถาน

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจะเป็นกิจกรรมการได้สัมผัสและการเรียนรู้วัฒนธรรม ดังนี้

1. การเที่ยวชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์หรืออาคารบ้านเรือน เช่น การชมการทำศิลปหัตถกรรมไทย เช่น การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น
2. การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การชมการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีไทย
4. การเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถานและศาสนสถาน เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัดต่างๆ เป็นต้น

5. การร่วมงานเทศกาลประเพณีต่างๆ ที่จัดขึ้นตลอดทั้งปีในภาคต่างๆ ของประเทศไทย (ราณี อธิชัยกุล, 2546)

2.5 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ราณี อธิชัยกุล (2546) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ
2. แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนสถาน
3. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี
4. แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้น

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมายถึงกระบวนการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว การกระทำ และการทบทวน เพื่อลดช่องว่างในทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่น ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดในการเติมเต็มช่องว่างระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยวกับชุมชน และแนะนำการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีระเบียบและกระบวนการ (เคอร์รี่ กอดฟรีย์ และแจคกี้ คลาค, 2543)

การพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นมรดกโลกได้มีการกล่าวถึงในงานของ Herve Barre (2545) พื้นที่ที่เขาเลือกศึกษาคือกัมพูชา ซึ่งเป็นประเทศที่เคยขอความช่วยเหลือจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติเรื่องแผนการพัฒนา ประเด็นในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวโดยดูตัวอย่างจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ไม่ว่าจะเป็น ดูนีเซีย ฝรั่งเศส หรือจีน

ในขณะที่ Stephane Durand (2545) ที่ปรึกษาทางด้านพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งศึกษาเกี่ยวกับกัมพูชา เช่นกัน ก็ได้ชี้ให้เห็นว่าทางเลือกในการอนุรักษ์โบราณสถานกับการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นเป็นเรื่องที่ประปรายและอยู่บนทางเสี่ยงในการที่จะเลือก เพราะพื้นที่นครวัดที่เคื่อกำลังพูดถึงนั้นกำลังกลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่นักลงทุนอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชาวไทยกำลังจำตามองผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวใหม่ๆ

ความคิดเห็นของ Durand ตรงกับ T. C. Chang (2542) โดยกล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ว่าเป็นการสร้างรูปแบบของนโยบาย และการตลาด ซึ่งต้องการให้ตรงกับความต้องการของผู้มาเยือน ซึ่งในกรณีของประเทศสิงคโปร์ที่เขาได้กล่าวถึงมีการปฏิเสธบทบาทของคนในพื้นที่ แต่ตัวแทนด้านการท่องเที่ยวกลับมีบทบาทในนโยบายแทน กรณีนี้เขามีความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมนั้นควรเป็นผลลัพธ์ของทั้งระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติด้วย

งานของ LIU Xuling และคณะ (2549) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทธารน้ำแข็งในเขตขั้วโลก โดยมีกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยวอย่างเป็นแบบแผน จากการจัดแบ่งเขตของแหล่งท่องเที่ยว สถานที่ตั้ง เอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยว และปัญหาสิ่งแวดล้อม งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิโดยตรง และมีการเชื่อมโยงปัญหานำของการวิจัยจากกระบวนการทางนิเวศวิทยาและวิทยาศาสตร์ Liu ยังได้สรุปประเด็นถึงการที่จะพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ด้วยว่าต้องคำนึงถึงบริบทของสิ่งแวดล้อมเป็นหลักถึงจะพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ในที่สุด

การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ากับการพัฒนาชุมชนในกรณีศึกษาของมณฑลไต้หวัน ประเทศจีนของ Mike Stone และ Geoffrey Wall (2546) เสนอแนะถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดีจะต้องมีการกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยว สวนสาธารณะ และความสัมพันธ์กับชุมชน และได้เสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์ และการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

ส่วนของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์พบในงานของ Ringer, Greg (2540) ซึ่งได้ตั้งประเด็นไว้ 2 เรื่อง คือ ทำอย่างไรถึงจะให้ภูมิทัศน์ของการท่องเที่ยวตอบสนองกับพื้นที่ของคนในท้องถิ่น และมุมมองด้านภูมิศาสตร์จะสามารถช่วยในการวางแผนแหล่งท่องเที่ยวชุมชนของ Kennikott และ McCarthy ได้หรือไม่ ในด้านการท่องเที่ยว Ringer ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้าง เอกลักษณ์ และความหมายของสถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยเจาะลึกลงไปในภาพกว้างของภูมิภาคบริเวณรอบและเศรษฐกิจ

Coccosis (2547) ได้ศึกษาการพัฒนาอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์สภาพภูมิทัศน์ และการท่องเที่ยว ในเกาะเล็ก ๆ ของกรีก Coccosis ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานและการขยายของเมือง สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่เปิดโล่งสำหรับเกษตรกรรม หากจะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวควรมีการศึกษาถึงนโยบายด้านการท่องเที่ยวซึ่งควรคำนึงถึงการอนุรักษ์สภาพภูมิทัศน์ด้วย กลยุทธ์ที่จะนำมาใช้ต้องตระหนักถึงเศรษฐกิจพอเพียง ความเท่าเทียมกันในสังคม และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม นโยบายการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการพัฒนา ขณะเดียวกันก็ต้องทำให้ชุมชนท้องถิ่นอยู่ได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ข้อมูลและการหาข้อมูล

การศึกษาข้อมูลของการวิจัยนี้อาศัยข้อมูลจากสองทางด้วยกัน คือ การหาข้อมูลทางด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาภาคสนาม

3.1.1 ข้อมูลทางด้านเอกสาร

ข้อมูลปฐมภูมิ จากหนังสือ เอกสารทางราชการ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ พงศาวดาร จดหมายเหตุ

ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ และรายงานต่าง ๆ ซึ่งมีการศึกษามาก่อน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา

3.1.2 ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม

3.1.2.1 การศึกษาพื้นที่ทางกายภาพ

โดยการสังเกตศึกษาสภาพจริงของพื้นที่ ทั้งพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย คืออุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท โดยเปรียบเทียบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งมรดกโลกแล้ว ดังนี้ พื้นที่วัดพูและและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิตัดศัณัฒนธรรมจำปาสักวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3.1.2.2 การสัมภาษณ์เจาะลึกโดยไม่ใช้แบบสอบถาม

โดยการพูดคุยกับคนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ คือ

3.1.2.2.1 อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

เจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน พ่อค้าแม่ค้า นักท่องเที่ยว และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อทราบระบบความสัมพันธ์และทัศนคติของคนกลุ่มต่างๆ

3.1.2.2.2 พื้นที่วัดพูและและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิตัดศัณัฒนธรรมจำปาสักวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เจ้าแขวง เจ้าหน้าที่ห้องการท่องเที่ยว พ่อค้า แม่ค้า นักท่องเที่ยว และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อทราบระบบความสัมพันธ์และทัศนคติของคนกลุ่มต่างๆ

3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล

แหล่งข้อมูลทางเอกสารที่ใช้นำมาจาก หน่วยราชการ หอสมุดต่างๆ ดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- หอสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น และสถาบันการศึกษาอื่นๆ
- หน่วยงานราชการ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร กรมป่าไม้ กรมแผนที่ทหาร

ส่วนแหล่งข้อมูลภาคสนาม ได้มาจากการศึกษาในพื้นที่โดยการสังเกตของผู้วิจัย ข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์

3.3 เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาวิจัยนี้เป็นลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยต้องลงไปสัมผัสกับพื้นที่ ตัวผู้วิจัยจึงเป็นเครื่องมือหลักในการที่จะเข้าไปสัมผัสรับรู้ข้อมูลโดยตรงโดยใช้ วิจารณ์ญาณของผู้วิจัย ซึ่งจะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลต่างๆ โดยการเชื่อมโยงโดยหลัก เหตุผลความเป็นจริง เพื่อนำมาวิเคราะห์กับข้อมูลต่างๆ ในขั้นต่อไป

วิธีการหลักของการทำงานวิจัยนี้คือ การเข้าพื้นที่จริง สังเกต จดบันทึก ถ่ายภาพ สอบถามสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เพื่อนำมาเชื่อมโยงข้อมูลภาคเอกสารต่างๆ

3.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนนี้จะวิเคราะห์เป็นสองส่วนแต่ละส่วนจะเชื่อมโยงต่อกันเป็นลำดับขั้นตอนใน ได้แก่

3.3.1.1 การศึกษาสภาพการจัดการปัจจุบัน เมื่อได้ข้อมูลแล้วจะนำ ข้อมูลมาทำการจัดหมวดหมู่หาความเชื่อมโยงต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงสภาพการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทในอดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีปัจจัยอะไรถึง ได้มีรูปแบบการจัดการดังกล่าว มีข้อดีข้อเสียอย่างไรในทรรศนะของหลายๆ ฝ่าย

3.3.1.2 ศึกษาข้อมูลจากแผนพัฒนาพื้นที่วัดพูและแหล่งตั้งถิ่นฐาน โบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสักวัดพู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันทั้งข้อดีและข้อเสีย เพื่อมองหาสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นหาก อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทได้เป็นมรดกโลก และวิเคราะห์หาบทบาทของ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อหาแนวทางสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.3.2 สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากการวิเคราะห์ทั้งสามขั้นตอนจะให้เห็นถึงกระบวนการ อดีตและปัจจุบันของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท โดย เปรียบเทียบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกโลกจากพื้นที่

แหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสักวัดพูเพื่อ
เป็นแนวทางในการจัดการให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

บทที่ 4

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

4.1 ข้อมูลทั่วไปของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

4.1.1 สภาพโดยทั่วไป

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ตั้งอยู่เขตตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่มีชื่อว่า “ป่าเขื่อน้ำ” ซึ่งทางกรมศิลปากร ได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าจำนวน 3,430 ไร่ ประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท โดยได้ประกาศขอบเขตโบราณสถานไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 98 ตอนที่ 63 เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2524

ภูพระบาทเป็นชื่อของภูเขาขนาดเล็กลูกหนึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พื้นที่เกือบทั้งหมดของภูพระบาทแห่งนี้ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (นิคม มุสิกคามะ, 2542) ของเทือกเขาภูพาน เทือกเขาหินทรายที่ทอดตัวยาวจากเหนือจดใต้ทางทิศตะวันตก ในเขตตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สภาพโดยทั่วไปจะเป็นป่าโปร่งที่มีพันธุ์ไม้ประเภทไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ ปกคลุมทั่วไป มีสัตว์ป่าใหญ่น้อยหลายชนิดอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีพันธุ์ไม้ดอกนานาชนิดที่ออกดอกสวยงามตามฤดูกาล สร้างสีสันทางธรรมชาติให้กับภูเขาแห่งนี้ นอกจากนี้ยังพบเพิงหินและขีดหินที่มีรูปร่างแปลกประหลาดจำนวนมาก กระจัดกระจายทั่วภูพระบาท บ่งบอกได้ว่าเมื่อหลายล้านปีมาแล้วบริเวณนี้ถูกปกคลุมด้วยธารน้ำแข็ง เมื่อธารน้ำแข็งละลายได้กัดกร่อนหินทรายจนเกิดเป็นเพิงหินและขีดหินรูปร่างต่าง ๆ ลักษณะเพิงหินและขีดหินต่าง ๆ เหล่านี้ ชาวบ้านได้นำมาผูกร้อยเข้ากับนิทานพื้นบ้านที่เล่าสืบทอดกันมา คือเรื่องนางอุสากับท้าวบารส ซึ่งไม่ได้เป็นสถานที่จริงในนิทาน

จากการสำรวจของนักโบราณคดีในรอบสามทศวรรษที่ผ่านมา พบว่านอกจากภูพระบาทจะมีธรรมชาติที่งดงามแล้ว ยังมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อราว 2,000 - 3,000 ปีมาแล้ว ดังตัวอย่างภาพเขียนสีซึ่งพบอยู่มากกว่า 30 แห่งบนภูเขาลูกนี้ และยังมี การดัดแปลงเพิงผาธรรมชาติให้เป็นศาสนสถานของผู้คนในยุควัฒนธรรมทวารวดีและลพบุรี สืบต่อจน ถึงวัฒนธรรมล้านช้างอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านสังคมของมนุษย์เป็นอย่างดี ดังนั้นกรมศิลปากรจึงได้ขอใช้พื้นที่ป่าสงวนจากกรมป่าไม้เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และได้มีการพัฒนาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (นิคม มุสิกคามะ, 2542)

4.1.2 การเข้าถึง

ประเภท: รถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารประจำทางและรถรับจ้าง

สภาพ: ถนนลาดยาง

ระยะทาง: ประมาณ 68 กิโลเมตร จาก จังหวัดอุดรธานี

การเดินทางมาถึง (เริ่มต้นจากจังหวัดอุดรธานี)

4.1.2.1 รถยนต์ส่วนบุคคล

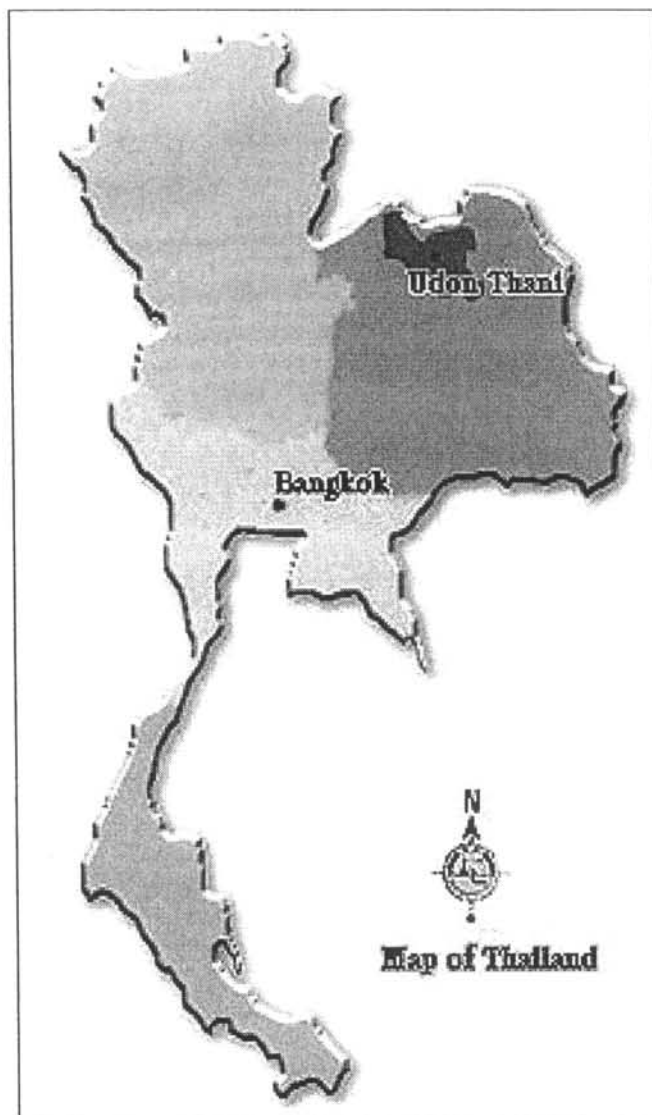
จากจังหวัดอุดรธานี เดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 2 (อุดรธานี - หนองคาย) ประมาณ 13 กิโลเมตร จะมีทางแยกซ้ายที่บริเวณบ้านดงไร่เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 2021 เพื่อไปยังอำเภอบ้านผือ เป็นระยะทาง 43 กิโลเมตร จากนั้นจึงเดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 2438 (ซึ่งจะไปยังอำเภอน้ำโสม) เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร จนถึงบริเวณสามแยกบ้านดัว ก็ให้ขับรถตรงขึ้นเขาตามถนนลาดยาง อีกประมาณ 4 กิโลเมตร ก็จะเข้าสู่เขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

4.1.2.2 รถโดยสารประจำทางและรถรับจ้าง

- รถโดยสารประจำทาง ขึ้นรถโดยสารรับจ้างที่ภายในบริเวณตลาดรังษิณา โดยเป็นรถสายอุดรธานี - บ้านผือ - น้ำโสม (มีทั้งรถบัสเมล์ และรถสองแถว) หรือสายอุดรธานี - นาเยีย ซึ่งจะวิ่งผ่านมาทางอำเภอบ้านผือ จากนั้นให้ลงรถบริเวณบ้านดัว (ค่าโดยสารจากอุดรธานีถึงบ้านดัวประมาณ 17 - 20 บาท) และสามารถว่าจ้างรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างให้ขึ้นไปส่งยังอุทยานฯ (ค่าโดยสารประมาณ 30 บาท/เที่ยว) และต้องนัดเวลากลับลงไปด้วย เนื่องจากไม่มีรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างอยู่บนเขตอุทยานฯ
- รถตู้โดยสาร ขึ้นที่บริเวณตลาดรังษิณาเช่นกัน จะเป็นรถที่ผ่านอำเภอบ้านผือไปสุดสายที่อำเภอนาเยีย โดยให้มาลงที่อำเภอบ้านผือ (ค่าโดยสารประมาณ 50 บาท) จากนั้นขึ้นรถโดยสารรับจ้าง (ตามข้อ 2.1) เพื่อไปยังบ้านดัวและใช้บริการรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างต่อไป
- รถแท็กซี่รับจ้าง ขึ้นรถที่บริเวณข้างทุ่งศรีเมือง โดยเป็นรถที่จะเดินทางไปยังอำเภอบ้านผือโดยตรง (ค่าโดยสารประมาณ 50 บาท) จากนั้นจึงขึ้นรถโดยสารรับจ้างตามข้อ 2.1 เพื่อไปยังบ้านดัว และใช้บริการรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างต่อไป

4.2 แผนที่แสดงที่ตั้ง

แผนที่ 1 แผนที่ประเทศไทย แสดงที่ตั้งของจังหวัดอุดรธานี

ที่มา : Udonthani.com, แผนที่ [online], accessed 19 September 2007. Available from <http://www.udonthani.com/mmm-place.html>

แผนที่ 2 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

ที่มา : Udonthani.com, แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี [online], accessed 19 September 2007. Available from <http://www.udonthani.com/udonthanimap.shtml>

4.3 สภาพปัจจุบัน

4.3.1 สภาพบริเวณ: ป่าเขาที่ร่มรื่นและอุดมสมบูรณ์และพื้นที่รอบ ๆ ภูเขาบาตได้มีชุมชน เกิดขึ้น มีลานหินกว้างและมีเพิงหินทรายที่รูปร่างแตกต่างกันมากมาย

4.3.2 สภาพแวดล้อม: ป่าเขาที่ร่มรื่นและอุดมสมบูรณ์ มีพืชพันธุ์ไม้ป่าหลากหลายชนิด

4.3.3 ลักษณะเด่น: กลุ่มเพิงหินทรายที่ถูกดัดแปลงเป็นศาสนสถาน ซึ่งเพิงหินทรายแต่ละแห่งจะถูกตั้ง ชื่อตามนิทานพื้นบ้านเรื่องอุสาบารส

4.3.4 ความเป็นไปได้และศักยภาพในการพัฒนา: มีโอกาสในการพัฒนาสูงและมีศักยภาพเพียงพอต่อการเสนอชื่อขึ้นเป็นมรดกโลก

4.3.5 สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ

ที่พัก: มี แต่จำนวนไม่มากและมีขนาดเล็ก

ร้านอาหาร: มี สภาพทรุดโทรม กลางแจ้ง

ร้านขายของที่ระลึก: มี สภาพดี ปานกลาง

ห้องน้ำ/ส้วม: มี สภาพดี สะอาด

ที่จอดรถ: มี สภาพกว้างขวาง กลางแจ้ง

ป้าย/เครื่องหมายบอกทาง:	มี สภาพดี ชัดเจน
การประชาสัมพันธ์:	มี แต่ยังไม่สามารถดึงดูดความสนใจ
การดูแลรักษา:	มี สภาพดีปานกลาง
หน่วยงานรับผิดชอบ:	อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 41160 โทร. (042)251350-2

4.3.5.1 สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ

น้ำดื่ม/น้ำใช้/น้ำประปา:	มี
การระบายน้ำ/กำจัดน้ำเสีย:	มี
ไฟฟ้า:	มี
ระบบสื่อสาร:	ไม่มี
การกำจัดขยะ:	มี
สวัสดิภาพ/ความปลอดภัย:	มี
กิจกรรมในปัจจุบัน:	มี มัคคุเทศก์

4.3.6 ปัญหาปัจจุบัน/อนาคต

4.3.6.1 การเข้าถึง

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาโดยรถรับจ้างและรถประจำทางต้องทำการต่อรถหลายต่อเพื่อให้เข้าถึงอุทยานฯ ทำให้นักท่องเที่ยวเสียเวลาในการต่อรถ รถรับจ้างและรถประจำทางมีการเข้าออกเป็นรอบเวลาทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเที่ยวชมได้ตามเวลาที่คาดหวังไว้

4.3.6.2 สิ่งอำนวยความสะดวก/การบริการ

ห้องน้ำและร้านอาหารไม่เพียงพอ

4.3.6.3 สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ โทรศัพท์สาธารณะ

4.3.6.4 การดูแลรักษา ไม่ทั่วถึง

4.3.6.5 ชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงลักลอบเข้าไปในอุทยานฯ เพื่อขโมยพันธุ์ไม้ป่าเพื่อนำมาจำหน่าย เช่น กล้วยไม้ป่า

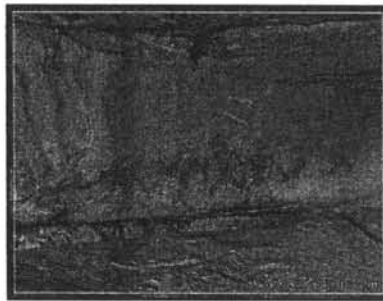
4.4 ศิลปกรรมที่พบบนภูพระบาท

ศิลปกรรมที่พบบนภูพระบาทที่มนุษย์สมัยโบราณได้สร้างสรรค์ไว้ นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ๆคือ

4.4.1 ภาพเขียนสี

ภาพเขียนสีเป็นสีแดงหรือสีขาวที่ปรากฏบนผนังถ้ำ และที่ลงสีทับภาพเขียนสีในสมัยก่อนเป็นวิทยาศาสตร์ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์มาแต่เดิมแล้ว ภาพเขียนสีที่พบบนภูพระบาทนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ภาพเขียนสีรูปลักษณะ หมายถึง ภาพที่มีรูปร่างแน่นอนที่สามารถบอกความหมายได้ว่าเป็นรูปอะไร หรือกำลังทำอะไร และมีสัตว์อะไรบ้าง เช่น ภาพเขียนสีที่ถ้ำวัว ถ้ำคน ด้านหนึ่งเป็นรูปคน 7 คน ยืนเรียงรายกันในลักษณะแสดงอาการเคลื่อนไหว มีทั้งยืนหันข้างและยืนหันหน้าเห็นกล่อมเนื้อบริเวณน่องอย่างชัดเจน มีภาพคนหนึ่งที่ยืนหน้าตรงกางขาออก หว่างขาเขียนรูปคล้ายอวัยวะเพศ ซึ่งภาพเขียนรูปนี้นักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่าอาจสะท้อนให้เห็นความหมายได้ 4 อย่าง คือ เป็นภาพการทำพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือการเขียนรูปคล้ายอวัยวะเพศเพื่อแสดงความอุดมสมบูรณ์ของธัญญาหาร หรือเป็นการปลุกเร้าอารมณ์ให้กับกลุ่มชนในการเพิ่มจำนวนของประชากร หรือแสดงการล่าสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่ง สัตว์ที่ถูกล่าอาจเป็นวัวหรือกระเจงที่ปรากฏที่ถ้ำวัวที่อยู่ใกล้ ๆ กันนั่นเอง

ภาพที่ 1 ภาพเขียนสีรูปคน 7 คน

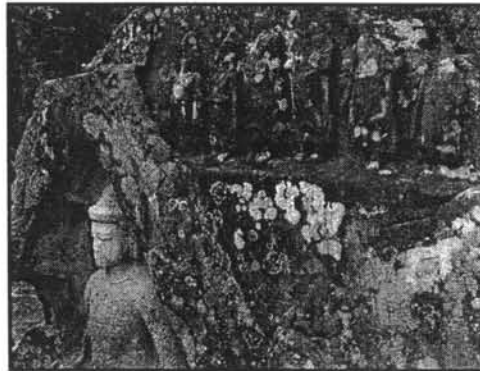
ภาพที่ 2 ภาพเขียนสีรูปลักษณะ

2. ภาพเขียนสีรูปเรขาคณิต หมายถึง ภาพที่เป็นรูปเส้นประบ้าง สีเหลี่ยมบ้าง โดยไม่สามารถชี้ชัดว่าเป็นสิ่งใด เช่น ที่โนนสาวเอ้ ถ้ำสูง โนนหินหินเกลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นรูปเรขาคณิตที่ไม่ทราบความหมายของภาพ อาจเป็นเพราะภาพนี้สามารถเข้าใจได้เฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมท้องถิ่นสมัยนั้น หรือเป็นกลุ่มคนที่มีการแลกเปลี่ยนและรับวัฒนธรรมแบบเดียวกัน เมื่อ

เวลาผ่านไปภาพอาจบิดเบือนจนไม่สามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้ ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะอธิบายภาพเหล่านั้นได้อย่างแน่ชัด นอกจากภาพเขียนสีที่กล่าวมาแล้ว บนภูพระบาทยังพบภาพมือสีแดงปรากฏอีกด้วย ซึ่งสามารถตีความได้หลายอย่าง เช่น เป็นการลงนามของผู้วาด เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของภาพและสถานที่นั้น ๆ หรือเป็นการเขียนบอกถึงการเยี่ยมชมเยือนสถานที่หรือเป็นการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ

4.4.2 ภาพสลักบนหินหรือลงรูปรอยบนหิน

ภาพสลักบนหินหรือลงรูปรอยบนหิน เป็นภาพนูนสูงหรือการเอาเนื้อหินออกให้เป็นรอยลึกลงบนพื้นหิน เช่น รอยพระพุทธรูป เป็นต้น

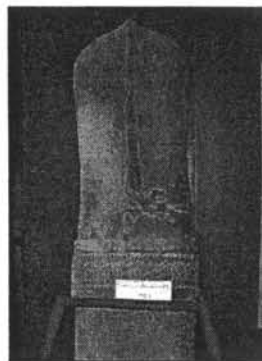

ภาพที่ 3 ร่องรอยของการแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปปางต่างๆบนเพิงหินทรายที่ถ้ำพระ

4.4.2.2 การสกัดหินออกบางส่วนเพื่อให้เป็นรูปร่าง

การสกัดหินแบบนี้ เช่น ขอบบ่อน้ำ หลุมปกเสาหรือปักไบเสมา ฐานที่ตั้งรูปประติมากรรม เป็นต้น

งานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมทั้ง 3 ลักษณะที่ปรากฏบนภูพระบาท ได้แก่ ที่วัดลูกเขย วัดพ่อตา ถ้ำวัดพ่อตา ถ้ำช้าง ฐานศิวลึงค์ กุ๋นางอุสา หีบศพนางอุสา หีบศพท้าวบารส หอนางอุสา บ่อน้ำนางอุสา คอกมาท้าวบารส โนนสาวเอ้ และพระพุทธรูปหลังเต่า

ภาพที่ 4 ไบเสมา แสดงให้เห็นถึงศิลปะการสกัดหิน

จากการศึกษาของนักโบราณคดีได้ข้อสันนิษฐานอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องราวบนภูพระบาทในอดีตว่า ภูพระบาทแห่งนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ภายหลังมนุษย์เหล่านั้นคงอพยพลงมาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณพื้นราบแต่ยังคงมีอยู่บนภูพระบาทบ้าง ในเวลาต่อมากลายเป็นป่าเขาที่ร่มรื่นและอุดมสมบูรณ์ ขณะเดียวกันพื้นที่รอบ ๆ ภูพระบาทได้มีชุมชนเกิดขึ้นมากมาย จนอาจเป็นเหตุให้มีคนบางกลุ่มที่รักสงบต้องปลีกตัวมาสร้างอาศรม (แบบฤๅษี) และสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อบนภูพระบาทแห่งนี้

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์พื้นราบนั้นจะดำรงชีพแบบง่าย มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และมีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้และภาชนะต่าง ๆ เช่น หม้อ ไห ถ้วย ชาม เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน อันเป็นแบบแผนของมนุษย์ยุคหินใหม่ นอกจากนี้ก็อาศัย ภูพระบาทและภูเขาใกล้เคียง ๆ กันในการเก็บของป่าและล่าสัตว์ โดยใช้เพิงหินและโหนดหินที่มีอยู่ทั่วไปบนภูพระบาทเป็นที่พักแรมชั่วคราว เมื่อมีเวลาว่างก็จะฆ่าเวลาด้วยการแต่งแต้มหรือเขียนภาพตามความนึกคิดของตนลงบนผนังถ้ำและเพิงหิน เป็นรูปคน รูปสัตว์ รูปเส้นประ รูปจุดบ้าง ภาพเขียนส่วนใหญ่จะเขียนด้วยสีแดงคล้ายสีของน้ำหมาก แต่มีความอ่อนแก่แตกต่างกัน สันนิษฐานว่าสีแดงที่มนุษย์นั้นใช้เขียน อาจจะใช้ยางของต้นไม้ที่พบอยู่ทั่วไปในป่าโปร่งมาใช้ขีดเขียน ภาพเขียนสีสมัยนั้นแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มภาพเขียนรูปคนและรูปสัตว์ และ กลุ่มภาพเขียนรูปเรขาคณิต

นอกจากนี้ตามเพิงหินหลายแห่งยังพบการใช้แท่งหินขนาดต่าง ๆ ปักไว้บริเวณลานหินใกล้กับเพิงหินเป็นแนวยาวบ้าง เป็นวงกลมล้อมรอบเพิงหินบ้าง ซึ่งนักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นการแสดงขอบเขตสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์สำหรับประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ โดยผู้คนในบริเวณนี้ยังนับถือผีसानางไม้หรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์เข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ในราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 เรียกว่า สมัยหินตั้ง

เมื่อเวลาล่วงเลยเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ บริเวณรอบ ๆ ภูพระบาทนี้ได้มีมนุษย์เข้ามาอาศัยกันมากขึ้น และได้รับอิทธิพลความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ได้เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมทวารวดีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 ที่มักนิยมสร้างศาสนสถานไว้ตามภูเขาโดยมีการดัดแปลงเพิงหินที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา โดยจะเลือกเพิงหินที่มีขนาดใหญ่สมมติให้เป็นสถูป แล้วปักใบเสมาหินล้อมรอบเพื่อเป็นการบอกเขตอันศักดิ์สิทธิ์ หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ใบเสมาหินสมัยนั้นจะมีการสกัดแต่งหินให้เป็นแผ่นแบน มียอดสอบเข้าหากันเป็นรูปสามเหลี่ยมบ้าง รูปสี่เหลี่ยมมนเกือบกลมบ้าง ซึ่งมีความสูงแห่งใดแห่งไม่เท่ากันส่วนใหญ่ใบเสมาแบบยอดสอบเข้าหากันมีความสูงกว่าแบบอื่น

๖๐
๐๕
๕๘๙
๐๒๑
๐๑๖๘

ประมาณ 2.20 – 2.80 เมตร นอกจากนี้ยังพบการแกะสลักพระพุทธรูปตามผนังถ้ำและเพิงหินใหญ่ อันเป็นคตินิยมของศิลปกรรมสมัยทวารวดีอีกด้วย

โดยทั่วไปการปักโบเสมาแห่งใดแห่งหนึ่ง มักปักแบบแปดทิศแปดด้าน โดยไม่ประชิดติดกันหรือทับโบเสมาอื่น หากทับโบเสมาอื่นถือว่าผิดบทบัญญัติ แต่การปักโบเสมาที่พบบนภูพระบาทนั้น ส่วนใหญ่มักปักประชิดติดกัน ไม่ถูกต้องตามแบบแผนอันเนื่องมาจากก่อนที่พระพุทธรูปจะเข้ามามีอิทธิพลบนภูพระบาทนั้น ได้มีการนำหินมาปักตั้งเพื่อแสดงเขตศักดิ์สิทธิ์มาก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อความเชื่อทางพระพุทธรูปแผ่เข้ามาในบริเวณนี้ มนุษย์จึงได้ดัดแปลงเพิงหินให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีการปักโบเสมา จึงอาจยกเว้นข้อบัญญัติดังกล่าว ขณะเดียวกันก็มีการนำเอาโบเสมาหินมาปักใหม่ มีลักษณะแบนบ้าง เหลี่ยมบ้าง ปักปะปนกันไป

เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 17 เป็นสมัยที่อาณาจักรขอมที่นับถือศาสนาฮินดู เริ่มมีอำนาจและขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนบริเวณภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างนั้นอาณาจักรทวารวดีก็เริ่มเสื่อมอำนาจลง ซึ่งดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งบริเวณภูพระบาทก็ได้รับอิทธิพลทางศาสนาของอาณาจักรขอมด้วยเช่นกัน เห็นได้จากการดัดแปลงพระพุทธรูปที่เป็นของพระพุทธรูปที่เป็นของพระพุทธรูปที่เป็นของพระพุทธรูปให้เป็นเทวรูปในศาสนาฮินดูโดยการแกะสลักหินใหม่ จากการนุ่งห่มจีวรเป็นการนุ่งกางเกง และการเปลี่ยนศาสนสถานของพระศาสนามาเป็นเทวสถานของศาสนาฮินดูอีกด้วย ต่อมาเมื่ออาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจลงราวพุทธศตวรรษที่ 18 พร้อมทั้งบริเวณบ้านฝือ ชุมชนที่อยู่ใกล้กับภูพระบาทก็ปรากฏร่องรอยว่าเคยเกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ทำให้ศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างบนภูพระบาทพังทลายเสียหาย ดังนั้นภัยธรรมชาติก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้โบราณสถานบนภูพระบาทได้ถูกทิ้งร้างลงจนกระทั่งเมื่ออาณาจักรล้านช้างที่อยู่บริเวณประเทศลาวได้แพร่ขยายเข้ามายังดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ราวพุทธศตวรรษที่ 22 – 23 โบราณสถานบนภูพระบาทก็ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งหลักฐานในสมัยล้านช้างที่พบบนภูพระบาทมีจำนวนไม่มากนัก เช่น พระพุทธรูปขนาดเล็กจำนวนหนึ่งที่อยู่ใต้เพิงหินที่ถ้ำพระเสีงหรือการสลักรอยพระพุทธรูป เป็นต้น

หลังจากวัฒนธรรมล้านช้างผ่านพ้นไปแล้ว บริเวณภูพระบาทแห่งนี้ก็ถูกทิ้งร้างอีกครั้ง และกลายเป็นป่าเขาที่มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมทั่วไป พร้อมทั้งพันธุ์ไม้ดอกต่าง ๆ ที่ผลัดกันออกดอกไม่ซ้ำกันตามฤดูกาล โดยเฉพาะกล้วยไม้สกุลต่าง ๆ ภูพระบาทจึงเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติที่ชาวบ้านบริเวณนี้และใกล้เคียงขึ้นมาเก็บของป่า ล่าสัตว์ และเข้าไปเที่ยวชมโบราณสถานบนภูพระบาทเป็นจำนวนมาก บางครั้งได้ทำลายภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์และโบราณสถานต่าง ๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ พร้อมทั้งมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า กรมศิลปากรจึงได้ประกาศให้ภูพระบาทเป็นเขตโบราณสถานเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2524 และกรมป่าไม้ได้อนุญาตให้กรม

ศิลปากรเข้ามาทำประโยชน์และพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้หลายหน่วยงานได้ให้การช่วยเหลือ ซึ่งระยะแรกเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2529 – 2531 โดยการพัฒนาภูพระบาทให้มีความพร้อมในการประกาศเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์ ต่อมาปี พ.ศ. 2531 – 2534 ก็ได้รับงบประมาณจัดสรรจากโครงการอีสานเขียวมาพัฒนาให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์และเต็มรูปแบบ เช่น การก่อสร้างศูนย์ข้อมูล การขยายเขตไฟฟ้า เป็นต้น และเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2535 กรมศิลปากรก็ได้ประกาศให้ภูพระบาทเป็นอุทยานประวัติศาสตร์และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิด (อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, 2548)

4.5 ความสำคัญ

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทถือได้ว่าเป็นสำคัญทางประวัติศาสตร์เพราะได้พบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์พบภาพเขียนสีบนเพิงหินหรือผนังถ้ำที่มีอายุกว่า 3,000 ปีที่พอจะทราบความหมายและไม่ทราบความหมายถึง 45 แห่ง และสมัยประวัติศาสตร์ ที่พบหลักฐานการดัดแปลงเพิงหินทรายหรือโขดหินตามธรรมชาติ ให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ซึ่งการดัดแปลงสถานที่ทางธรรมชาติให้เป็นศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา นี้ถือเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เพราะไม่เคยมีปรากฏพบในประเทศไทยมาก่อน

วัดพระพุทธบาทบัวบก ตั้งอยู่บนไหล่เขาภูพาน ซึ่งอยู่บริเวณอาณาเขตของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542) เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญต่อชาวอุดรธานีอีกแห่งหนึ่ง ห่างจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (อุดรธานี-หนองคาย) ประมาณ 13 กิโลเมตร จะมีทางแยกซ้ายที่บ้านดงไร่ เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 2021 เพื่อไปยังอำเภอบ้านฝางเป็นระยะทาง 43 กิโลเมตร จากนั้นจึงเดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 2348 (บริเวณแยกโรงพยาบาลบ้านฝาง ซึ่งจะไปยังอำเภอน้ำโสม) เป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร จนถึงบริเวณสามแยกบ้านดักก็ให้ขับรถตรงขึ้นเขาตามถนนลาดยาง อีกประมาณ 4 กิโลเมตร ก็เข้าสู่เขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ถึงทางแยกเข้าอุทยานฯ ให้ตรงไปประมาณ 2 กิโลเมตร ถึงวัดพระพุทธบาทบัวบก จุดเด่นของวัดมี พระธาตุเจดีย์ใหญ่ ซึ่งเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2463-2479 โดยสร้างขึ้นครอบรอยพระพุทธบาทเอาไว้ คำว่า “บัวบก” เป็นชื่อของพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นตามป่า มีหัวและใบคล้ายใบบัว ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “ผักหนอก” บัวบกนี้คงมีอยู่มากในบริเวณที่พบรอยพระพุทธบาท จึงเรียกรอยนี้ว่า “พระพุทธบาทบัวบก” อาจมาจากคำว่า บัวบก ซึ่งหมายถึงไม่แห้งแล้งนั่นเอง

รอยพระพุทธบาทบัวบก ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ภายในองค์พระธาตุขนาดใหญ่ที่วัดพระพุทธบาทบัวบก พระธาตุเจดีย์องค์นี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2463-2479 โดยมีพระอาจารย์ศรีทัตย์

สุวรรณมาโจ เป็นภิกษุสงฆ์ผู้นำในการก่อสร้างแบบขององค์พระธาตุเลียนแบบมาจากพระธาตุพนม แต่ได้ดัดแปลงภายในทำเป็นห้องครอบรอยพระพุทธรูปเอาไว้องค์พระธาตุมีความสูงประมาณ 45 เมตร ยอดของพระธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่พบเมื่อครั้งขุดหรือเศษปูนเก่าที่บริเวณรอยพระบาทออก ซึ่งในครั้งนั้นได้พบโบราณวัตถุอีกหลายชิ้น แต่ปัจจุบันทางวัดได้นำไปบรรจุไว้ในองค์พระธาตุแล้ว รอยพระบาทบัวบกซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในห้องด้านล่างขององค์พระธาตุ มีความยาว 1.93 เมตร กว้าง 90 ซม. ปัจจุบันได้มีการก่อปูนเสริมให้เป็นรูปลักษณะของรอยพระบาทที่ชัดเจนขึ้น โดยตรงกลางทำเป็นลายดอกบัวบาน และมีนิ้วพระบาททั้งห้านิ้วเสมอกัน บริเวณติดกับองค์พระธาตุทางทิศใต้ ทางวัดได้ก่อเสริมเพิงหินเป็น ศาสนสถานเรียกว่า “ถ้ำพระ” ซึ่งภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสกุลช่างพื้นเมืองเป็นประธานของอาคาร ส่วนด้านนอกมีไบเสมาหินขนาดเล็กปกคลุมเพิงหินไว้ ถัดจากถ้ำพระไปอีกประมาณ 5 เมตร มีอาคารอุโบสถของวัดตั้งอยู่ โดยทางวัดได้ดัดแปลงเพิงหิน ให้เป็นห้องขนาดเล็ก สำหรับใช้ในการทำสังฆกรรมของภิกษุสงฆ์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542)

4.6 ข้อกำหนดในการเข้าชม

4.6.1 เวลาให้บริการ

เปิดให้บริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8.00-17.00 น.

4.6.2 ค่าธรรมเนียม

ผู้มีสัญชาติไทย 10 บาท

ผู้มีสัญชาติอื่น 30 บาท

ภาพที่ 5 ป้ายแสดงข้อกำหนดในการเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

4.6.3 การเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

4.6.3.1 ใช้ข้อกำหนดตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ.2539) ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ว่าด้วยการเข้าชมโบราณสถานให้ไว้ ณ วันที่ 26 มิถุนายน 2537 โดยมีข้อกำหนด ดังนี้

1. ไม่เคลื่อนย้ายสิ่งต่าง ๆ ภายในโบราณสถาน
2. ไม่ขีดเขียน หรือทำให้ปรากฏด้วยประการใด ๆ ซึ่งข้อความ ภาพ หรือรูปรอยใด ๆ ลงบนโบราณสถาน
3. ไม่นำอาวุธ วัตถุระเบิด วัตถุเชื้อเพลิง หรือสารเคมีอันจะก่อให้เกิดอันตรายเข้าไปในโบราณสถาน
4. ไม่ปีนป่ายโบราณสถาน หรือกระทำการใด ๆ อันอาจเป็นเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหาย หรือก่อให้เกิดความสกปรก และไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยแก่โบราณสถาน
5. ไม่เทหรือถ่ายทิ้งขยะมูลฝอย หรือสิ่งปฏิกูลลง ณ ที่ใด ๆ ภายในโบราณสถาน นอกจากที่ซึ่งจัดไว้
6. ไม่กระทำใด ๆ ภายในเขตโบราณสถาน อันเป็นที่น่ารังเกียจ หรือเป็นที่เสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดี หรือบหลู่ดูหมิ่นศาสนา และวัฒนธรรม หรือก่อความรำคาญแก่ผู้เข้าชมอื่น ๆ

4.6.4 ข้อแนะนำการเข้าชม

1. พื้นที่อุทยานฯ ค่อนข้างกว้าง และเป็นเขตป่าสงวนนักท่องเที่ยวจึงควรเดินชมตามเส้นทางที่ทางอุทยานฯ ได้จัดทำไว้ โดยทางอุทยานฯ ได้จัดเจ้าหน้าที่เพื่อคอยอำนวยความสะดวก และรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวไว้ตามจุดต่าง ๆ ที่สำคัญ
2. การเดินทางในอุทยานฯ ไม่อนุญาตให้นำรถเข้าไปภายในเขตบริเวณโบราณสถานจึงจำเป็นต้องใช้การเดินเท่านั้น
3. พื้นที่ของอุทยานฯ เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงห้ามล่าสัตว์ และเก็บของป่าอันรวมไปถึงห้ามนำพืชพันธุ์ไม้ทุกชนิด ออกนอกเขตอุทยานฯ ด้วย
4. โบราณสถานภาพในอุทยานฯ ตั้งกระจายอยู่หลายจุด ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาในการเดินชมพอสมควร ดังนั้น หากมีปัญหา หรือมีเวลาที่จำกัดควรสอบถามเส้นทางจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งประจำอยู่ที่ศูนย์บริการข้อมูลก่อน เพื่อจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจเพื่อชมโบราณสถานให้เหมาะสมกับระยะเวลาของนักท่องเที่ยวแต่ละคน (นำชมอุทยานแห่งชาติภูพระบาท, 2542)

4.7 ตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับภูพระบาท

มีตำนานเก่าแก่เรื่องหนึ่งที่เล่าสืบต่อกันมาแถบเทือกเขาภูพานจนถึงฝั่งลาว นั่นก็คือเรื่องนางอุสากับท้าวบารส เนื่องจากเป็นเรื่องเล่าจึงมีการผิยและแต่งเติมไปบ้างแต่ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตำนานความรักที่เกี่ยวข้องกับสถานที่บนภูพระบาท เริ่มเรื่องจากมีครอบครัวหนึ่งที่มีลูกชายพิการ แขนขาไม่มี มีแต่ตัวกับหัวชื่อท้าวสะลุนกุนเด็กคนนี้เป็นเด็กที่มีความฉลาดเฉลียวมาก วันหนึ่งขณะที่พ่อของเด็กกำลังไถนาอยู่นั้นพระอินทร์ได้แหะเห็นเดินอากาศผ่านมาพบ

พระอินทร์จึงถามพ่อของเด็กว่าไถนาได้ก็แปลง พ่อของเด็กคนนั้นตอบไม่ได้ พระอินทร์จึงให้เวลา 7 วันในการหาคำตอบ หากครบกำหนดยังไม่ตอบไม่ได้ หัวก็จะแตกเป็นเสี่ยง ๆ ครั้นพอครบวันที่สามท้าวสะลุนกุนก็ไปนากับพ่อ เมื่อพระอินทร์ผ่านมาจึงถามคำถามเดิม ท้าวสะลุนกุนได้ฟังดังนั้นจึงถามพระอินทร์บ้างว่าแล้วท่านควม้ามามากกลางอากาศนั้นวัดรอยมาได้ก็รอยและผ่านภูเขามาแล้วก็ลูก พระอินทร์ได้ฟังดังนั้นก็พอพระทัยจึงได้นำท้าวสะลุนกุนไปอยู่ยังวิมานด้วยแล้วให้เหล่าเทวดาหล่อท้าวสะลุนกุนใหม่ เทวดาทำหล่อแบบอย่างไรก็ไม่สามารถหล่อได้สำเร็จเหลือเพียงแบบพระอินทร์เท่านั้น พระอินทร์ทรงอนุญาตให้หล่อแบบเป็นพระอินทร์ ปรากฏว่าหล่อได้สำเร็จ ทำให้ท้าวสะลุนกุนจึงมีลักษณะเหมือนพระอินทร์ทุกประการ ต่อมาท้าวสะลุนกุนกระทำความผิด โดยแอบแฝงเข้าหานางสุชาดา ชายาของพระอินทร์ ซึ่งนางสุชาดาไม่รู้ ต่อมาความจึงแตกและถูกลงโทษให้ส่งกลับมาเกิดที่เมืองมนุษย์ ท้าวสะลุนกุนเกิดเป็นพระยาพาน รองเมืองศรีสัตตนาคนครุ พระอินทร์ได้ตามมาเกิดในเมืองมนุษย์เช่นกันเป็นท้าวบารส ครองเมืองปะโค เป็นผู้มีกลิ่นตัวหอมได้ไกลนัก และนางสุชาดาก็ได้เกิดเป็นนางอุสา ซึ่งฤๅษีได้พบที่สระบัวบานแล้วเก็บมาเลี้ยง ต่อมาพระยาพานได้ของเป็นบุตรบุญธรรม เมื่อนางอุสาเจริญเติบโตเป็นหญิงสาว มีรูปโฉมงดงามเป็นที่เลื่องลือไปไกล พระยาพานจึงได้สร้างปราสาทหินเพื่อให้นางอุสาพักอาศัยกับพี่เลี้ยงที่ชื่อนางสามัญญะ ส่วนท้าวบารสนั้นครั้งเสด็จออกเที่ยวป่า เทพยดาได้อุ้มสมไปยังปราสาทของนางอุสา จึงเกิดความรักใคร่เสนหากัน ซึ่งทั้งสองอยู่ด้วยกันเพียง 7 วัน เทพยดาจึงอุ้มท้าวบารสกลับไปไว้ที่เดิม เมื่อนางอุสาตื่นขึ้นมาไม่พบท้าวบารสจึงร้องไห้คร่ำครวญหา ซึ่งนางเองยังไม่รู้จักชื่อเสียงเรียงนามชายผู้นั้นเลย นางสามัญญะพี่เลี้ยงผู้กว้างขวางที่รู้จักคนมากมาย จึงได้เขียนรูปเจ้าชายเมืองต่าง ๆ ลงบนผืนงาให้นางอุสาชี้ตัวว่าเป็นใคร จึงรู้ว่าเป็นท้าวบารสแห่งเมืองปะโค นางจึงได้ส่งสารไปยังท้าวบารสให้มาหานางที่ปราสาท ท้าวบารสจึงมาหานางและครองรักกับนางอุสา ความทราบถึงพระยาพานผู้เป็นบิดา บังเกิดความไม่พอใจเป็นอันมาก จึงยกไฟล่พลท้าวบารส การรบครั้งนี้ท้าวบารสได้ฆ่าพระยาพานแต่บางตำนานกล่าวว่าพระยาพานได้ทำท้าวบารสสร้างวัดแข่งกัน โดยหากใครสร้างเสร็จก่อนดาวประกายพริกขึ้นจะเป็นผู้ชนะ ผู้แพ้จะถูกตัดหัว นางอุสาเกรงว่าท้าวบารสจะแพ้ จึงออกอุบายโดยไปจุดเทียนไว้บนยอดเขาเพื่อให้พระยาพานเข้าใจว่าเป็นดาวประกายพริกขึ้นแล้ว จึงหยุดสร้าง ทำให้ท้าวบารสมีเวลาสร้างวัดต่อจนเสร็จ พระยาพานเสียรู้จึงเป็นฝ่ายแพ้และถูกตัดหัวในที่สุด ต่อจากนั้นท้าวบารสได้นำนางอุสาไปยังเมืองปะโค แต่ที่เมืองปะโคนั้นท้าวบารสได้มีมเหสีที่พระบิดาได้อภิเษกให้อยู่ก่อนแล้วชื่อนางแก้วมาบเมือง ซึ่งหึงหวงและไม่พอใจที่ท้าวบารสทะนุถนอมนางอุสมากกว่าตน จึงได้วางแผนให้โหรหลวงทำนายว่าท้าวบารสกำลังตกอยู่ในเคราะห์ร้าย จะต้องสะเดาะเคราะห์ด้วยการกลับไปถือศีลในป่า เมื่อท้าวบารสไปถือศีลในป่าแล้ว นางอุสาก็ถูกกลั่นแกล้งจนทนไม่ไหว จึงได้หนีจากเมืองปะโคกลับมายังปราสาทของตน และเมื่อท้าวบารสครบกำหนดถือศีลกลับเมือง เมื่อไม่พบนางอุสาจึงสอบถามจนได้ความก็ออกเดินทางเพื่อไปรับนางอุสมายู่ด้วย แต่เมื่อไปถึงปราสาทหินของนางอุสาก็สายเกินไป เพราะนางอุสาได้ตรอมใจตายเพราะความโศกเศร้าเสียใจ ด้วยความรักความผูกพันที่ท้าวบารสมีต่อนางอุสา ทำให้ท้าวบารส

เสียชีวิตเป็นอย่างมาก จนล้มลงสิ้นพระชนม์ในทันที และเมื่อทั้งสองตายไปแล้วก็ได้กลับไปอยู่ที่วิมาน โดยท้าวบารสได้เป็นพระอินทร์และนางอุสาก็ได้เป็นนางสุชาดา ชายาของพระอินทร์เช่นเดิม

กลุ่มที่มีโบราณสถานที่น่าสนใจและรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ที่น่าสนใจ คือ กลุ่มวัดพ่อตา วัดลูกเขย ซึ่งโบราณสถานในบริเวณนี้เป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านนางอุสา และท้าวบารสได้กล่าวอ้างทั้งหมด และอีกกลุ่มคือกลุ่มวัดพระพุทธบาทบัวบกที่มีเจดีย์ธาตุที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทอยู่ ในที่นี้จะนำเสนอรายละเอียดเพียง 2 กลุ่ม คือ

4.7.1 กลุ่มวัดพ่อตา วัดลูกเขย

4.7.1.1 หอนางอุสา

ภาพที่ 6 หอนางอุสา

หอนางอุสาคือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเนื่องจากหอนางอุสาเป็นเพิงหินที่มีรูปร่างคล้ายดอกเห็ดกำลังจะบานที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของหินทรายทั่ว ๆ ไป ตั้งตระหง่านอยู่กลางลานหินกว้างมีความสูงโดยประมาณ 10 เมตร ส่วนที่มีลักษณะคล้ายดอกเห็ดจะมีความกว้างประมาณ 5 เมตร ยาวประมาณ 7 เมตร ใต้ดอกเห็ดใช้ดินผสมหินก่อเป็นผนังโดยรอบให้เป็นห้องและเว้นช่องเป็นหน้าต่าง บริเวณโคนเห็นทางทิศเหนือปรากฏลายสีแดงคล้ายกับเขียนโดยไม่ตั้งใจ บริเวณรอบ ๆ หอนางอุสามีใบเสมาหินทรายที่สกัดแต่งแล้วหลายแบบปักล้อมรอบ สันนิษฐานว่าหอนางอุสานี้เคยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสมัยทวารวดีและลพบุรี

นอกจากนี้ยังพบหลุมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร คาดว่าคงเป็นหลุมที่ใช้จุดดวงประทีปในการประกอบพิธีกรรม ตามนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวว่าหอนางอุสานี้เป็นที่อยู่ของนางอุสา ที่พระยาพาน บิดาของนางอุสาสร้างให้นางอุสาอยู่ และถือเป็นฉากรักระหว่างนางอุสากับท้าวบารส

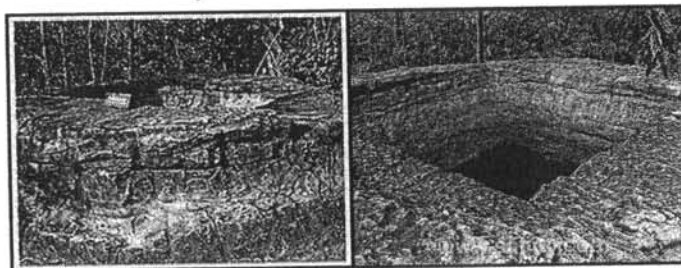
4.7.1.2 กุ๋นางอุสา

ภาพที่ 7 กุ๋นางอุสา

ลักษณะเป็นก้อนหินทราย 2 ก้อนทับซ้อนกัน หินก้อนบนที่เป็นเพิงหินยื่นออกไปทางด้านทิศตะวันตก จะมีรูปร่างขรุขระ ส่วนหินก้อนล่างที่เป็นแกนถูกสกัดแต่งให้เรียบคล้ายรูปห้อง สันนิษฐานว่าเพิงหินนี้เคยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนามาก่อน เพราะพบใบเสมาหิน หลุมเสาที่ตั้งใบเสมา และหลุมกลมเล็ก ๆ เรียงรอบเพิงหินเป็นแนวสี่เหลี่ยม ใบเสมาที่พบมีทั้งสภาพที่ชำรุดและสมบูรณ์จำนวน 12 ชิ้น หลุมเสาใบเสมาจำนวน 3 หลุม และหลุมเล็ก ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 – 10 เซนติเมตร จำนวน 90 หลุม หลุมกลมเล็กแต่ละหลุมห่างกันประมาณ 2 เมตร เรียงตามแนวการปักใบเสมา ตามนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวไว้ บริเวณนี้เป็นที่เก็บกระดูกของนางอุสาและพี่เลี้ยง

4.7.1.3 บ่อน้ำนางอุสา

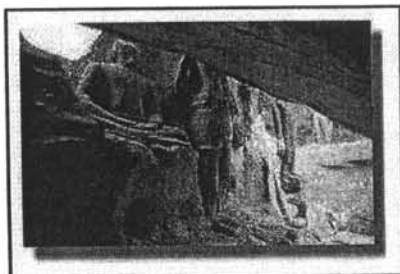

ภาพที่ 8 บ่อน้ำนางอุสา บ่อน้ำหินขนาดใหญ่

ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นที่อาบน้ำของนางอุสา มีลักษณะเป็นบ่อน้ำที่เจาะลึกลงไปในพื้นที่ เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 2 เมตร และลึก 5 เมตร กักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี สันนิษฐานว่าบ่อน้ำนี้ขุดไว้เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้งสำหรับวัดพ่อดาและวัดลูกเขย ที่มักจะขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งเสมอ บริเวณใกล้กับบ่อน้ำมีเพิงหินขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้า เรียกว่าเพิงหินบ่อน้ำนางอุสา ซึ่งมีลักษณะเป็นก้อนหินที่ตั้งอยู่บนโขดหิน ได้เพิงหิน

ด้านทิศตะวันออกพบภาพเขียนสีรูปดาวราง เส้นขนาน และเส้นโค้ง ซึ่งเป็นลายเส้นที่บ่ง ไม่สามารถบอกความหมายได้ว่าเป็นรูปอะไร ปรากฏอยู่ต่อเนื่องจนเต็มผนัง ตามนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวว่าเป็นสถานที่ที่นางอุสาลงอาบน้ำเป็นประจำ

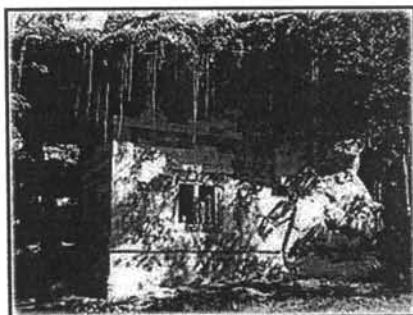
4.7.1.4 ถ้ำพระ

ภาพที่ 9 เฟิงหินที่ปรากฏร่องรอยของการแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปปางต่างๆ และมีการดัดแปลงพระพุทธรูปบางองค์เป็นเทวรูปทางศาสนาฮินดูที่ถ้ำพระ

มีลักษณะเป็นเฟิงหินที่ประกอบด้วยหินขนาดใหญ่ 2 ก้อนซ้อนทับกัน ด้านนอกมีพระพุทธรูปแกะสลักนูนสูงปางสมาธิ ประทับนั่งในซุ้มคล้ายหน้าบัน (เดิมเศียรพระพุทธรูปนี้ได้หลุดออกจากกัน กรมศิลปากรจึงนำเศียรพระพุทธรูปนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น ที่เห็นในปัจจุบันเป็นเศียรที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้พระพุทธรูปมีสภาพที่สมบูรณ์) ด้านบนพระพุทธรูปนี้มีรูปพระพุทธรูปแกะสลักยืนอีก 6 องค์ สภาพที่เห็นในปัจจุบันนั้น พระพักตร์ส่วนใหญ่หายไป แต่ยังคงความงดงามอยู่ ส่วนด้านในซึ่งอยู่ใต้หินก้อนใหญ่่นั้นมีรูปแกะสลักพระพุทธรูปปางเปิดโลก แต่สมัยต่อมาได้มีการดัดแปลงสกัดให้เป็นเทวรูปตามศาสนาฮินดู เปลี่ยนจากการนุ่งห่มจีวรให้เป็นการนุ่งกางเกงอันเป็นศิลปะเขมร นอกจากนี้บริเวณหน้าถ้ำยังปรากฏร่องรอยการเจาะหลุมสี่เหลี่ยมลงไปในหิน คล้ายเป็นแท่นที่ใช้ปักรูปเคารพสำคัญ อาจเป็นโบสถ์หรือศิวลึงค์ ตั้งอยู่บนพื้นลานหินธรรมชาติ ตรงกลางมีร่องใช้เป็นที่สวมเดือย

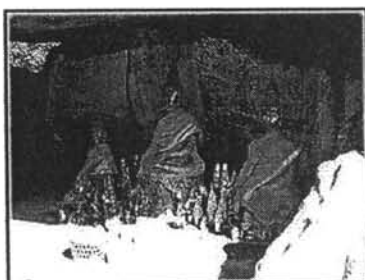
4.7.1.5 วัดลูกเขย

ภาพที่ 10 วัดลูกเขย ร่องรอยการดัดแปลงเพิงหินธรรมชาติให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เห็นเด่นชัดที่สุด

มีลักษณะดัดแปลงเพิงหินขนาดใหญ่ให้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นห้องสี่เหลี่ยมที่สร้างอยู่ใต้หลังคาเพิงหิน และมีการนำหินทรายที่สกัดแต่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามาก่อเป็นผนังทั้ง 3 ด้าน ภายในห้องพบหินที่มีการสลักเป็นแท่นจำนวน 3 แท่น เรียงติดกันเป็นแถวหน้ากระดานอยู่ติดกับผนังด้านในสุด แท่นตรงกลางยื่นออกมามากกว่าอีก 2 แท่น สันนิษฐานว่าแท่นหินดังกล่าวใช้เป็นฐานตั้งรูปเคารพ ส่วนที่เป็นผนังด้านบนเหนือแท่นหินมีการสกัดแต่งผิวจนเรียบแล้วโอบกปูนทับและมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพพระพุทธรูปยืนปางประทานพรอยู่ภายในกรอบปราสาท ถัดมาทางด้านซ้ายเป็นภาพเทวดา 4 องค์ ปัจจุบันปูนที่ฉาบอยู่หลุดกะเทาะออกจากผนังหินเกือบหมด จึงทำให้ภาพจิตรกรรมชำรุดมองเห็นเพียงบางส่วนในนิทานพื้นบ้านนางอุสาภกับท้าวบารส กล่าวว่า เป็นวัดของท้าวบารสที่สร้างแข่งกับพระยาพานผู้เป็นพ่อตา และสร้างเสร็จก่อนพระยาพาน

4.7.1.6 วัดพ่อตา

ภาพที่ 11 พระพุทธรูปศิลาจำหลัก ศิลปะสมัยล้านช้างที่ถ้ำวัดพ่อตา

มีลักษณะเป็นเพิงหินทรายธรรมชาติที่มีการสกัดแต่งผนังหินจนเป็นพื้นผิวเรียบเพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพและใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ที่ผนังหินนั้นมีร่องรอยของคราบหินเป็นรูปองค์พระพุทธรูป 3 องค์ แต่เดิมผนังหินนี้คงมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ ต่อมาคงถูกเคลื่อนย้ายออกไป นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปสลักลอยตัวอยู่ 6 -7 องค์ ที่มีสภาพชำรุด จากการตรวจสอบทางศิลปกรรมมีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปศิลปะสมัยทวารวดีหรือลพบุรีผสมกับศิลปะพื้นเมือง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 - 16 ที่พื้นหินมีการสกัดหินจนเป็นพื้นเรียบและมีการเจาะหลุมกลมเรียงกันเป็นแนวตรงกับตำแหน่งเพดานหินที่มีการเจาะเป็นรูสี่เหลี่ยม คาดว่าคงใช้เป็นที่ยึดเสาไม้ที่ปัจจุบันได้ผุพังไปตามกาลเวลาจนไม่เหลือสภาพให้เห็น ใกล้กับวัดพ่อต่ายยังมีถ้ำวัดพ่อต่าย ซึ่งมีลักษณะเป็นเพิงหินที่มีการนำหินมาก่อเป็นผนังห้อง เพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาจำหลักในศิลปะสมัยล้านช้างจำนวนหลายองค์ รอบ ๆ ถ้ำวัดพ่อต่ายปรากฏใบเสมาหิน ในนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวว่า เป็นวัดที่พระยาพานแข่งกับท้าวบารสผู้เป็นลูกเขย แต่สร้างไม่เสร็จและพ่ายแพ้แก่ท้าวบารส

4.7.1.7 ถ้ำมือแดงหรือหีบศพพ่อต่าย

ภาพที่ 12 หีบศพพ่อต่าย

เป็นเพิงหินที่เกิดจากหิน 2 ก้อนวางซ้อนทับกัน เพิงหินทางด้านตะวันออกมีการสกัดแต่งหินเข้าไปให้เหมือนห้อง ได้เพิงหินทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ พบภาพเขียนสีแดงบนพื้นหินทรายสีน้ำตาลอ่อน เป็นภาพฝ่ามือ ขาวสีแดง ต่ำลงมาเป็นภาพลายเส้นโค้งคู่ขนานกัน มีลายหยักฟันปลาติดอยู่ และภาพลายเส้นคล้ายรูปวงผึ้งเขียนด้วยเส้นหนาที่บ สันนิษฐานว่าเป็นภาพเขียนสีในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวว่า เป็นที่ฝังศพของพระยาพาน ผู้เป็นบิดาของนางอุสา ที่ถูกฆ่าตายจากการพ่ายแพ้ในการสร้างวัดแข่งกับท้าวบารส ผู้เป็นลูกเขย

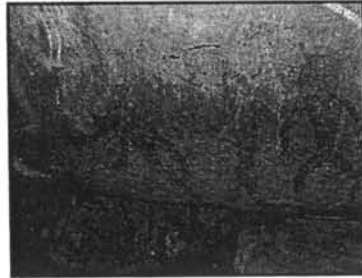
4.7.1.8 ถ้ำช้างแดง

ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับถ้ำมือแดง เป็นเพิงหินที่เกิดจากก้อนหิน 2 ก้อนวางซ้อนทับกันเพิงหินทางทิศตะวันตกปรากฏภาพช้างที่เขียนด้วยสีแดง

สันนิษฐานว่าเป็นภาพเขียนสีสมัยประวัติศาสตร์ เพราะรูปข้างมีสัดส่วนที่สวยงาม ประมาณว่าคงเขียนขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 22 – 23 นอกจากนี้ยังพบภาพเขียนสีรูปตาข่ายคล้ายตะบึงน้ำอีกด้วย

4.7.1.9 ถ้ำวัว ถ้ำคน

ภาพที่ 13 ภาพเขียนสีที่ถ้ำคนสันนิษฐานว่าเป็นภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

เป็นเพิงหินขนาดใหญ่ที่พบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนผนังถ้ำ ด้านหนึ่งของถ้ำพบภาพเขียนสีแดง เป็นภาพวัว 6 ตัว มีทั้งเป็นภาพลายเส้นและระบายสีที่บด้าสังเกตรายละเอียดพบว่าเป็นภาพลูกวัวกับแม่วัวหันหน้าไปทางทิศใต้ และมีสัตว์อีกตัวที่มีรูปร่างคล้ายกระจก ซึ่งไม่สามารถบอกว่าเป็นสัตว์ชนิดใด รู้แต่เพียงว่าเป็นสัตว์ 4 ขา หางยาว และมี 2 หู ถัดมาเป็นวัวที่มีหนอกอีก 3 ตัว บริเวณถ้ำด้านนี้เรียกว่า ถ้ำวัวส่วนอีกด้านหนึ่งของถ้ำเป็นภาพเขียนสีแดง แสดงภาพคน 7 คน ที่เป็นภาพระบายสีที่บ เรียงเป็นแนวยาว ในลักษณะเดินเป็นหมู่คณะมุ่งหน้าไปทางเดียวกัน อันแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมร่วมกันทางใดทางหนึ่ง ภาพคนนี้จะเน้นสีระกล้ามเนื้อขาที่แข็งแรง บางคนปรากฏรูปอวัยวะเพศอยู่ด้วยและแสดงอาการยืนกางแขนขาบ้างดูห่มือจะเคลื่อนไหว ภาพเขียนสีที่พบบริเวณถ้ำทั้งสองด้านนี้ นักโบราณคดีกล่าวว่า เป็นภาพเขียนสีที่มีอายุประมาณ 3,000 ปี และภาพทั้งสองนี้อาจเป็นภาพเขียนที่มีความต่อเนื่องกันก็เป็นได้ ในนิทานพื้นบ้านนางอุสา กับท้าวบารส กล่าวว่า เป็นภาพที่พี่เลี้ยงของนางอุสาคือนางสามัญญาเขียนภาพบรรดาเจ้าชายเมืองต่าง ๆ เพื่อให้นางอุสาชี้ว่าเป็นเจ้าชายองค์ใดที่เทพอุ้มสมมาให้

4.7.1.10 ผาเสด็จ

ภาพที่ 14 จุดชมทิวทัศน์ที่ผาเสด็จ

มองเห็นทัศนียภาพอันสวยงามรอบภูพระบาทเป็นสถานที่ชมวิว
ทิวทัศน์ที่งดงามจุดหนึ่งมองเห็นหุบเขาหรือหุบพานและเทือกเขาภูพานได้
อย่างชัดเจน เพราะเป็นจุดที่อยู่บนผาสูงที่ยื่นออกไป บริเวณผาเสด็จจะพบไม้
ดอกและกล้วยไม้หายากที่ออกดอกในช่วงฤดูหนาว เพิ่มความงามให้แก่บริเวณ
นี้

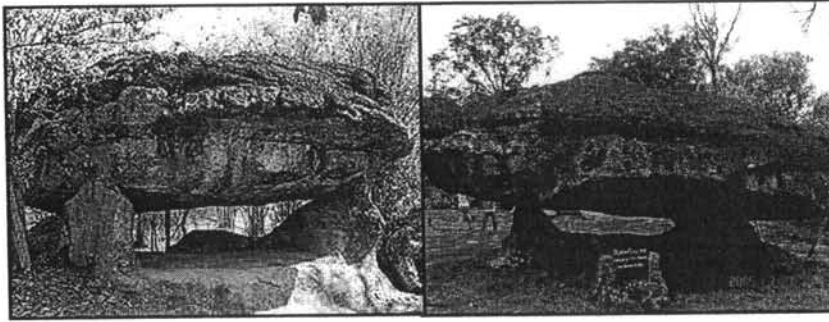
4.7.1.11 ฉางข้าวนายพราน

ภาพที่ 15 เฝิงหินขนาดใหญ่ที่เรียกว่าฉางข้าวนายพรานตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางไปยังผาเสด็จ

เป็นเฝิงหินขนาดใหญ่มีลักษณะเป็นก้อนหิน 2 ก้อนวางซ้อนทับอยู่บน
ก้อนหินอีกก้อนหนึ่ง หินก้อนล่างมีการเจาะหลุมให้เป็นช่องกว้างคล้ายห้อง
เหมือนกับใช้เป็นที่เก็บสิ่งของ กล่าวกันว่าอาจเป็นที่เก็บขางของ
นายพรานเมื่อขึ้นมาล่าสัตว์บนภูพระบาทในสมัยโบราณ

4.7.1.12 หีบศพนางอุสา หีบศพท้าวบารส

ภาพที่ 16 เฟิงหินทรายที่ตั้งเคียงคู่กันที่ชาวบ้านเชื่อว่าป็นที่ฝังศพ
ของนางอุสาและท้าวบารสตามตำนานพื้นบ้าน

หีบศพนางอุสาจะเป็นก้อนหินใหญ่มีขนาดกว้าง 5 เมตร และยาว 6 เมตร ตั้งอยู่บนแกนหินเล็ก 2 ก้อนที่วางเป็นฐาน จึงทำให้ดูคล้ายโต๊ะ มีร่องรอยของการสกัดพื้นหินเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในสมัยโบราณ ส่วนหีบศพท้าวบารสนั้น เป็นก้อนหินใหญ่วางซ้อนหินก้อนเล็ก ตามนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวว่า เมื่อนางอุสาและท้าวบารสเสียชีวิตได้นำศพมาไว้ที่นี่ จึงได้ชื่อว่าหีบศพนางอุสาและหีบศพท้าวบารส

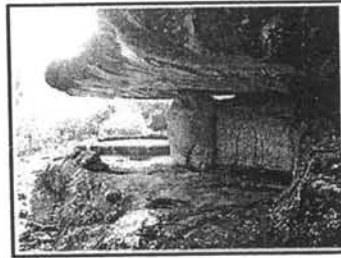
4.7.1.13 ถ้ำฤาษี

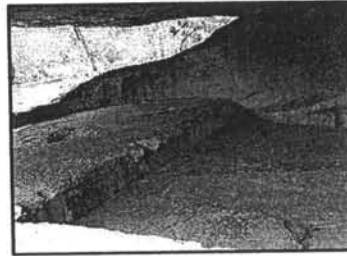
ภาพที่ 17 ถ้ำฤาษีเป็นเฟิงหินขนาดใหญ่ที่เคยใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

เป็นเฟิงหินที่เป็นหิน 2 ก้อนวางซ้อนทับกัน บริเวณรอบ ๆ เฟิงหินนี้พบร่องรอยของหลุมโบริเสมหินทั้ง 4 ทิศ ปัจจุบันยังมีโบริเสมหินปรากฏอยู่สันนิษฐานว่ามนุษย์สมัยโบราณคงใช้เฟิงหินนี้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตามนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสที่บางตำนานกล่าวว่าเป็นที่อยู่ของฤาษี ที่เก็บนางอุสามาเลี้ยงไว้ ซึ่งฤาษีตนนี้ก็คือบิดาของนางอุสา ไม่ใช่พระยาพานที่บางตำนานได้กล่าวไว้

4.7.1.14 คอกม้าท้าวบารส

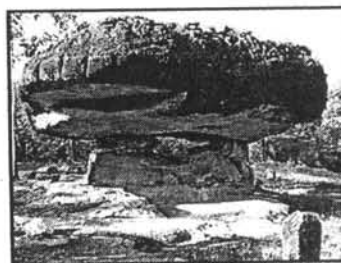
ภาพที่ 18 คอกม้าท้าวบารสชาวบ้านเชื่อว่าท้าวบารสเคยมาผูกม้าไว้เมื่อครั้งมาหานางอุสา

ภาพที่ 19 ภายในบริเวณคอกม้าท้าวบารส

เป็นก้อนหินทราย 2 ก้อนวางซ้อนทับกัน หินก้อนบนมีขนาดยาว 15 เมตร กว้าง 18 เมตร ส่วนหินก้อนล่างมีการสกัดหินเว้าเข้าไปเป็นห้อง ยกพื้นขึ้นให้ต่างระดับกันบริเวณพื้นจะเรียบและมีขอบหินรอบคล้ายกับคอกสันนิษฐานว่าคงใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยทางทิศเหนือของเพิงหินพบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏด้วย แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นรูปอะไร ตามนิทานพื้นบ้านนางอุสากับท้าวบารสกล่าวว่า เป็นสถานที่ที่ท้าวบารสนำม้ามาผูกไว้ ณ ที่แห่งนี้ก่อนที่จะขึ้นไปหานางอุสาที่หอนางอุสา

4.7.1.15 คอกม้าน้อย

ภาพที่ 20 คอกม้าน้อย

เป็นเพิงหินที่มีลักษณะเป็นก้อนหิน 2 ก้อนวางซ้อนทับกัน หินก้อนบนมีขนาดใหญ่กว่าหินก้อนล่าง จึงทำให้ดูคล้ายดอกเห็ด หินก้อนล่างมีการสกัดแต่งหินให้เรียบ สันนิษฐานว่าคงใช้เป็นที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

เพราะพบใบเสมาบักไว้โดยรอบทั้ง 6 ทิศใกล้กับเพิงหินทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเพิงหินขนาดเล็ก ที่ปรากฏภาพเขียนสี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ไม่สามารถบอกความหมายได้อยู่ด้วย

4.7.2 กลุ่มวัดพระพุทธรบาทบัวบก

4.7.2.1 วัดพระพุทธรบาทบัวบก

ภาพที่ 21 วัดพระพุทธรบาทบัวบก

วัดพระพุทธรบาทบัวบกเป็นสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทหนึ่งในสิ่งที่ค้นพบบนเทือกเขาภูพานนี้ เป็นรอยพระพุทธรบาทของจริงมีลักษณะคล้ายรอยเท้าของมนุษย์มาก แต่มีขนาดใหญ่กว่า โดยเป็นรอยที่สลักลึกลงไป ในลานหินทราย ลึก 0.6 เมตร ยาว 1.93 เมตร และกว้าง 0.9 เมตร นิ้วพระพุทธรบาททุกนิ้วมีความยาวเสมอกัน ใจกลางรอยพระพุทธรบาทสลักเป็นรูปดอกบัว กลีบบัวปลายแหลมมน ฐานกลมปัจจุบันได้สร้างรอยพระพุทธรบาทจำลองทับรอยพระพุทธรบาทเดิมไว้ และมีการสร้างเจดีย์ครอบอีกครั้ง ก่อนที่จะเป็นพระธาตุเจดีย์ที่เห็นในปัจจุบันนี้ เดิมเป็นมณฑปขนาดเล็ก ที่สร้างครอบรอยพระพุทธรบาทเดิมไว้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2463 – 2477 ได้มีการรื้อมณฑปเก่าเพื่อสร้างพระเจดีย์ขึ้นใหม่สวมรอยพระพุทธรบาท โดยพระอาจารย์สีหัตถ์ สุวรรมาใจ ขณะรื้อถอนนั้นได้พบดินก้อนกลมหลายลูกบริเวณรอบรอยพระพุทธรบาท ผ่าออกดูข้างในพบพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อสร้างพระธาตุเจดีย์เสร็จจึงได้นำไปบรรจุไว้บนยอดพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระธาตุเจดีย์นี้สร้างแบบเดียวกับพระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 8.50 เมตร สูง 45 เมตร

ชื่อพระพุทธรบาทบัวบกมาจากคำว่า บัวบก หรือชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่าผักหนอก เป็นชื่อของพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่เกิดตามป่า มีหัวและใบคล้ายกับใบบัว คาดว่าบริเวณที่พบรอยพระพุทธรบาทนี้คงมีพันธุ์ไม้ชนิดนี้ขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่าพระพุทธรบาทบัวบก หรือคาดว่าจะมาจากคำว่า บ่บก หมายถึงไม่แห้งแล้งในภาษาอีสานก็เป็นไปได้

นอกจากรอยพระพุทธรูปแล้ว บริเวณทางเข้าวัดทางซ้ายมือมีแหล่งภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำปูน ตามประวัติกล่าวว่าใช้เป็นที่พักปูนที่ใช้ในการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ และถัดจากถ้ำปูนทางซ้ายมือมีเพิงหินที่มีการก่ออิฐถือปูนเป็นผนังที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนรอบนอกพบใบเสมาปักโดยรอบ ตรงข้ามพระอุโบสถเป็นถ้ำพระ อันเป็นเพิงหินที่มีการก่ออิฐถือปูน ผนังข้างในปรากฏเป็นพระพุทธรูปศิลาจำหลักและพระพุทธรูปไม้อันเป็นศิลปะสมัยล้านช้าง บริเวณภายนอกพบใบเสมาปักโดยรอบเช่นกัน สันนิษฐานว่าสถานที่เหล่านี้เดิมคงใช้เป็นที่พักอบพิธีกรรมทางศาสนา

นอกจากรอยพระพุทธรูปบวบกแล้ว ยังมีรอยพระพุทธรูปใกล้เคียง ๆ กันบนภูพระบาทอีก 2 แหล่ง

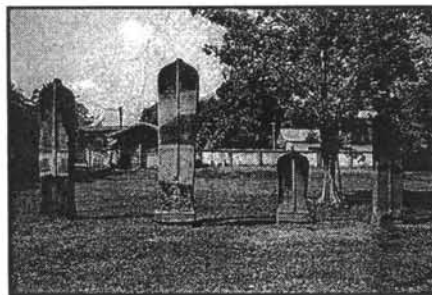
4.7.2.2 พระพุทธรูปหลังเต่า

ภาพที่ 22 พระพุทธรูปหลังเต่า รอยพระพุทธรูปที่สลักลึกลงในพื้นหิน

พระพุทธรูปหลังเต่าอยู่บนหลังผาทางทิศใต้ของพระพุทธรูปบวบก สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของหุบพานและเทือกเขาภูพาน รอยพระบาทหลังเต่ามีลักษณะเหมือนกับรอยพระพุทธรูปบวบก ที่มีการสลักลึกลงไปบนแผ่นหิน ประมาณ 25 เซนติเมตร ยาว 171 เซนติเมตร กว้าง 75 เซนติเมตร ใจกลางรอยพระบาทสลักรูปดอกบัว กลีบปลายแหลมมน ฐานกลมปัจจุบันมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ที่รอยพระพุทธรูปเดิมไว้ อยู่ใกล้กับเพิงหินทรายที่มีลักษณะคล้ายหลังเต่า จึงได้ชื่อว่าพระพุทธรูปหลังเต่า

4.7.2.3 วัดพระพุทธรูปบวบาน

ภาพที่ 23 วัดพระพุทธรูปบวบาน

วัดพระพุทธรูปบาทบัวบานเป็นวัดที่อยู่นอกเขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทห่างไปอีก 12 กิโลเมตร เป็นวัดที่ก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ภายในมีพระพุทธรูปจำลองครอบพระพุทธรูปของจริงไว้ บริเวณวัดมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่เพิงหิน รอบ ๆ เพิงหินนี้มีกลุ่มใบเสมาปักอยู่โดยรอบ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงบางส่วนเท่านั้น (อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, 2548)

4.7.3 กรมศิลปากรได้สำรวจแหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน

ในแหล่งภูพระบาทนี้ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ได้พบโบราณสถานอยู่จำนวน 68 แห่ง เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบภาพเขียนสีตามเพิงหินต่าง 45 แห่ง และสิ่งก่อสร้างที่ดัดแปลงเพิงหินทรายธรรมชาติให้เป็นศาสนสถานในสมัยประวัติศาสตร์ 23 แห่ง ซึ่งโบราณสถานเหล่านี้ได้กระจุกกระจายอยู่ทั่วไปบนภูพระบาทอาจจะแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ 9 กลุ่มได้แก่

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มโนนหินเกลี้ยงและถ้ำสูง
- กลุ่มที่ 2 กลุ่มถ้ำดินเพียง
- กลุ่มที่ 3 กลุ่มวัดพ่อตา – ลูกเขย
- กลุ่มที่ 4 กลุ่มวัดพระบาทบัวบก
- กลุ่มที่ 5 กลุ่มห้วยหินลาด
- กลุ่มที่ 6 กลุ่มโนนสาวเอ้
- กลุ่มที่ 7 กลุ่มห้วยด่านใหญ่
- กลุ่มที่ 8 กลุ่มพระบาทหลังเต่า
- กลุ่มที่ 9 กลุ่มเจดีย์สร้างอุโมงค์ และถ้ำพระเสีียง

4.8 การก้าวสู่บัญชีรายชื่อการเป็นมรดกโลก

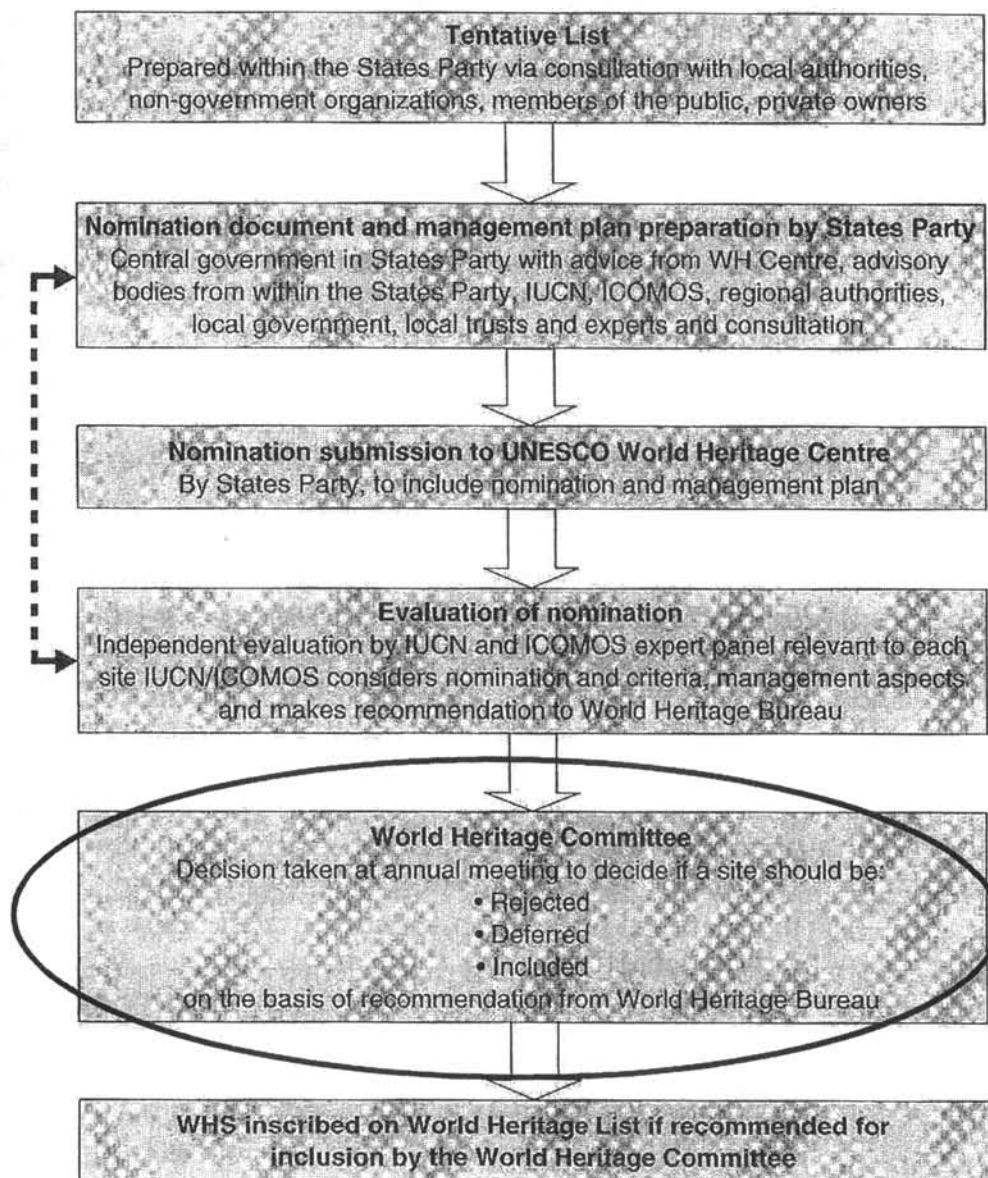
ปี พ.ศ. 2548 กรมศิลปากรได้ทำเรื่องเสนอองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในข่าย มรดกโลกทางวัฒนธรรม ตามเกณฑ์ต่อไปนี้

เกณฑ์ข้อ 2 เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่งในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนา ศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก หรือ

เกณฑ์ข้อ 3 เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่ง หรือเป็นของแท้ดั้งเดิม หรือ

เกณฑ์ข้อ 4 เป็นตัวอย่างของลักษณะโดยทั่วไปของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือ อุตสาหกรรม หรือ

เกณฑ์ข้อ 6 มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญหรือความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2549)

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนการขึ้นทะเบียนมรดกโลก

ที่มา : Anna Leask and Alan Fyall, Managing world heritage sites (Oxford : Butterworth-Heinemann, 2006), 9.

ปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์อยู่ใน Tentative List เพื่อรอการขึ้นทะเบียน และทำให้เห็นภาพรวมจากการศึกษาข้อมูลความสำคัญที่มาของปัญหาในการทำงานวิจัย ว่าการวางแผนทางที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่กำลังจะได้เป็นมรดกโลกนั้น ต้องมีความระมัดระวังวางแผน และศึกษาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเป็นอย่างดี พร้อมทั้งอาศัยมาตรการ กฎหมายจากภาครัฐ และความร่วมมือจากภาคเอกชนเพื่อศึกษาให้รอบคอบ

บทที่ 5

การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนที่ 1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

5.1 นโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวปัจจุบัน

แผนงาน/โครงการของหน่วยงานต่างๆของจังหวัดในระยะที่ผ่านมาเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ Ecotourism หลายแห่งโดยเป็นการพัฒนา ทั้งสาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงระบบการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งโครงการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวหลักและแหล่งท่องเที่ยวรองที่สำคัญ เช่น บ้านเชียง ภูพระบาท และคำชะโนด เป็นต้น นอกจากนี้โครงการอื่นๆจะมีลักษณะเป็นการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆในเขตเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงโดยเน้นการปรับปรุงภูมิทัศน์และการเข้าถึงและยังพบโครงการที่ชูจุดเด่นของอุทยานในด้านความเป็นเมืองศูนย์รวมของอาหารอีสานและอินโดจีน

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนาที่มีศักยภาพสูงมี 2 แห่งได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงและอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทรวมทั้งพระพุทธรูปบัวบกซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน (โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี, 2539)

5.1.1 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 และ 7 ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

5.1.1.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6

ได้กำหนดให้จังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองหลักที่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางธุรกิจ การบริการและการตลาดที่รวบรวมผลผลิตการเกษตรและกระจายสินค้าไปสู่จังหวัดอื่นๆในภาคอีสานตอนบนและต่อมาช่วงกลางแผนได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทใหม่เป็นศูนย์กลางหลักธุรกิจการค้ากับประเทศอินโดจีน โดยเฉพาะกับประเทศลาวซึ่งมีแนวโน้มดีมากและนอกจากนั้นจะเป็นจุดเชื่อมโยงการเกษตรและอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นโดยมีแนวทางหลักในการพัฒนาที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคือส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอีสานเหนือ

5.1.1.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7

ได้กำหนดให้จังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองหลักที่มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญโดยกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ดังนี้

“พัฒนาอุดรธานีให้เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการที่ติดต่อกับกลุ่มประเทศอินโดจีนและกระจายสินค้าของภาคอีสานตอนบน โดยเชื่อมโยงกับสกลนครและจุดค้าขายชายแดนที่ทำเสด็จ จังหวัดหนองคายและท่าข้าม จังหวัดมุกดาหาร”

5.1.1.3 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2534

พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในลำน้ำโขง หนองคาย-เชียงคาน ประกอบด้วย

- (1) การพัฒนาเส้นทางหลวงหมายเลข 211 จากหนองคาย-เชียงคาน
- (2) การพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมไทยลาวที่วัดพระพุทธรบาทบัวบก
- (3) การปรับปรุงภูมิทัศน์ในลำน้ำ
- (4) การพัฒนาหมู่บ้านวัฒนธรรมที่ศรีเชียงใหม่ สังคม ปากชมและเชียงคาน
- (5) การพัฒนาวัดพระพุทธรบาทบางพวน

5.1.2 แผนการพัฒนาของคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

จากการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีครั้งที่ 1/2537 เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2537สรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอุดรธานีได้ดังนี้

- (1) ควรมีแผนหลักการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี
  - (2) ควรตั้งคณะกรรมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี
  - (3) ปรับปรุงบริการพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว และป้องกันการเอารัดเอาเปรียบด้านบริการนักท่องเที่ยว
  - (4) ใช้ความได้เปรียบของการเป็นทางผ่านไปยังสะพานมิตรภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยว
  - (5) อนุรักษ์และฟื้นฟูเทศกาลงานประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้มีเอกลักษณ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวนักท่องเที่ยว
  - (6) พัฒนาและจัดระเบียบแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมสินค้าที่ระลึกของจังหวัด
- (โครงการศึกษาสู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี,2539)

5.1.3 โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

5.1.3.1 หลักการและเหตุผล

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ได้รับการพัฒนาให้เป็นอุทยานด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และธรรมชาติ ไว้แล้วสมบูรณ์ มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่มีเจ้าหน้าที่ประจำอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับอุทยาน การดูแลรักษาความสะอาดและความปลอดภัยได้มีการ

อย่างต่อเนื่องทั้งได้มีการพัฒนาและรักษาสภาพตามธรรมชาติและรักษาสภาพตามธรรมชาติไว้อยู่เสมอ จึงเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ได้อย่างเหมาะสมที่สุด

- (1) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวอุทยานมากขึ้นได้ตลอดทุกฤดูกาล
- (2) เพื่อให้เยาวชนได้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และธรรมชาติ
- (3) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดจินตนาการเกี่ยวกับเรื่องราวที่นิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

5.1.3.2 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) นักท่องเที่ยวรู้จักและใช้เวลาท่องเที่ยวอยู่ในบริเวณอุทยานและบริเวณใกล้เคียงได้นานมากขึ้น
- (2) เยาวชนมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

5.1.3.3 ผู้รับผิดชอบโครงการ

กรมศิลปากร กรมป่าไม้ กรมการศาสนา จังหวัดอุดรธานี อำเภอบ้านผือ ชุมชนท้องถิ่น

5.1.3.4 กิจกรรมในโครงการ

กิจกรรมที่ 1 การอนุรักษ์พื้นที่/ภูมิสถาปัตยกรรม

- (1) ให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด มีการปลูกไม้เสริม แต่ไม้ที่ปลูกควรเป็นต้นไม้ที่เกิดอยู่ตามสภาพป่า บริเวณนั้น
- (2) บริเวณวัดพระพุทธรูปบาทบัวบก ควรทำความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องให้เห็นความสำคัญของแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี และการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น ไม่ควรให้มีการปลูกสร้างถาวรวัตถุแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีภายในบริเวณ

กิจกรรมที่ 2 เสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

- (1) เทียวภูพระบาท เช่น งานไหว้พระพุทธรูปบาท หรืองานลอยกระทง กิจกรรมเสริมสามารถจัดให้มีการแสดงเรื่องราวที่ แสง เสียง ตามความเหมาะสม
- (2) จัดให้มีทางเดินติดต่อแหล่งท่องเที่ยวภายในโบราณสถานทั้ง 9 กลุ่ม ให้สามารถติดต่อถึงกันได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น จัดทำป้ายบอกทางจุดท่องเที่ยวต่างๆ ให้ชัดเจนและกลมกลืนกับธรรมชาติ
- (3) วางแผนการท่องเที่ยวภายในบริเวณ และจัดให้มีมัคคุเทศก์นำการท่องเที่ยวในบริเวณ (ฝึกอบรมมัคคุเทศก์แก่กลุ่มเยาวชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง)

- (4)ให้มีการจัดทำแผนพัฒนาพระพุทธรูปบัวบาน ให้สามารถเดินทางถึงกันได้โดยเฉพาะเป็นบริเวณให้เดินชมได้อย่างทั่วถึง มีป้ายแสดงเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์
- (5) จัดกิจกรรมในช่วงปลายฝนต้นหนาวซึ่งธรรมชาติกำลังฟื้นตัวเต็มที่ บรรยากาศสดชื่น การเดินเท้าชมอุทยานไม่ร้อนจนเกินไป
- (6) ส่งเสริมกิจกรรมค่ายพักแรม เพื่ออบรมเยาวชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีในเรื่องการท่องเที่ยวแก่เยาวชนต่อไป (โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี, 2539)

5.1.4 แผนงานและโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท กิจกรรมในโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมีดังนี้

- (1) อนุรักษ์สภาพอุทยานประวัติศาสตร์ ให้คงสภาพธรรมชาติ ปลูกไม้เพิ่มเติม
- (2) จัดกิจกรรมเที่ยวภูพระบาท เช่น งานลอยกระทง
- (3) จัดทำแผนพัฒนาพระพุทธรูปบัวบานให้สามารถเชื่อมโยงกับอุทยานได้
- (4) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงบริเวณให้มีคฤศก์นำชมบริเวณ
- (5) ส่งเสริมกิจกรรมค่ายพักแรม เพื่ออบรมเยาวชน เพื่ออบรมเยาวชนและนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี, 2539)

5.1.5 โครงการพัฒนางานนมัสการพระพุทธรูปบัวบก

ลักษณะสำคัญ

พระพุทธรูปบัวบกประดิษฐาน ณ วัดพระพุทธรูปบัวบกเชิงเขาภูพาน อ.บ้านผือ หลวงพ่อศรีทัตผู้นำในการสร้างพระธาตุครอบรอบพระพุทธรูปเอาไว้เมื่อปี พ.ศ.2476 มีรูปลักษณะและลวดลายปูนปั้นคล้ายกับพระธาตุพนม บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้บนยอดพระธาตุ มีเรื่องราวตำนานเล่าขานและประวัติการค้นพบรอยพระพุทธรูปเป็น 3 สมัย จนถึงสมัยของหลวงพ่อศรีทัตซึ่งได้สร้างพระธาตุครอบไว้ดังที่เห็นในปัจจุบันจึงได้เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวเมืองเป็นจำนวนมากและได้จัดงานนมัสการประจำปีขึ้นติดต่อกันตลอดมา

สภาพปัจจุบัน

มีเส้นทางเข้าถึงวัดได้โดยสะดวก มีที่จอดรถเป็นสัดส่วนแต่เนื่องจากบริเวณโดยรอบเป็นเนินหิน จึงทำให้พื้นที่วัดค่อนข้างแคบ งานประจำปีจะมีประชาชนเดินทางไปนมัสการพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากทุกปี ทั้งยังมีการออกกร้านจำหน่ายสินค้า ซึ่งมักไม่ค่อยมีการเก็บกวาดให้เรียบร้อยเมื่อเลิกงาน กิจกรรมที่จัดขึ้นช่วงงานประเพณีคือกำหนดเอาวัน 15 ค่ำ เดือน 4 เป็นวันที่จะเดินเท้าขึ้น

วัดเพื่อนมิตรารอยพระพุทธรูปและมีการทำบุญเวียนเทียนซึ่งถือว่าจะได้อานิสงส์
แรงได้บุญมาก

ตารางที่ 1 แสดงวัตถุประสงค์ นโยบาย กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด
อุดรธานี

ที่มา : สำนักงานจังหวัดอุดรธานี

วัตถุประสงค์การพัฒนาการท่องเที่ยว	นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว	กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว
<ul style="list-style-type: none"> ● เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานีซึ่งส่งผลต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมและการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นของจังหวัดอุดรธานี ● เพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดอุดรธานี 	<ul style="list-style-type: none"> ● ประกาศให้จังหวัดอุดรธานีเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและธุรกิจของภาคอีสานตอนบน ● เร่งพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม อีสานเหนือและศูนย์กลางธุรกิจกลุ่มประเทศอินโดจีน ● พัฒนาให้จังหวัดอุดรธานีเป็นศูนย์กลางการช้อปปิ้งของภาคอีสานตอนบนและสปป.ลาว ● ให้หน่วยงานภาครัฐ/ภาคเอกชน/ชมรม/สมาคมต่างๆเชิญชวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดอื่นๆและภูมิภาคอื่นให้มาจัดประชุมสัมมนาที่จังหวัดอุดรธานี ● เร่งรัดการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวทุกรูปแบบในจังหวัด เพื่อให้อยู่ในรายชื่อของเมืองท่องเที่ยวหลักของอีสาน ● ภาครัฐและเอกชนร่วมกันกำหนดนโยบายด้านราคาค่าบริการเพื่อจูงใจนักท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> ● การเพิ่มปริมาณผู้มาเยี่ยมเยือนจังหวัดอุดรธานี ● เพิ่มสัดส่วนนักท่องเที่ยว (ผู้เยี่ยมเยือนที่พักแรม) ● เพิ่มปริมาณค่าใช้จ่ายนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 2 แผนปฏิบัติการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีตามการวิเคราะห์โอกาส

จังหวัด	โอกาส	จุดแข็ง	แผนงาน
อุดรธานี	<ul style="list-style-type: none"> - เพิ่มโอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมนอกจากมีอารยธรรมที่เป็นมรดกโลกอย่างต่อเนื่อง - เพิ่มโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นเมืองของบ้านเชียงให้เป็นศูนย์หัตถกรรมและศิลปกรรมเพื่อการท่องเที่ยวได้ - เพิ่มโอกาสให้ชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนแหล่งท่องเที่ยวหรือพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ - ประชาชนและชุมชนมีความคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวและเข้าใจนักท่องเที่ยวจากถิ่นอื่นๆ - การคมนาคมสะดวกและมีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวสูง - มีหลักฐานและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมเป็นที่ยอมรับของโลก 	แหล่งมรดกโลกบ้านเชียง: พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตและหมู่บ้านทางวัฒนธรรม

และจุดแข็งของมรดกโลกบ้านเชียง

* เนื่องจากในขณะนี้อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทได้รับการเสนอชื่อเพื่อเป็นมรดกโลกแล้ว แต่อยู่ในระหว่างการพิจารณา จึงคาดว่าอาจสามารถนำแผนนี้มาใช้ปรับได้ในอนาคต

ตารางที่ 3 แผนปฏิบัติการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีตามการวิเคราะห์โอกาสและจุดแข็งของคำชะโนด

จังหวัด	โอกาส	จุดแข็ง	แผนงาน
อุดรธานี	<ul style="list-style-type: none"> - เพิ่มโอกาสในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับประเทศ ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวตามความเชื่อและความศรัทธา - เพิ่มโอกาสในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา 	<ul style="list-style-type: none"> - มีตำนานความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ - มีธรรมชาติที่สมบูรณ์และพืชพันธุ์ที่มีลักษณะโดดเด่น - ประชาชนมีความเชื่อจึงทำให้จัดระเบียบนักท่องเที่ยวได้ง่าย - การคมนาคมสะดวก 	คำชะโนด: สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และป่าอนุรักษ์

* เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเคยเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีพืชพันธุ์ไม้ป่าที่อุดมสมบูรณ์และยังมีตำนานความเชื่อที่เป็นตำนานพื้นบ้านที่คล้ายคลึงกันจึงสามารถนำแผนงานนี้ไปปรับใช้ได้

ตารางที่ 4 แสดงแผนงาน /โครงการของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว
พื้นที่จังหวัดอุดรธานี

แผนงาน/ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	พื้นที่ โครงการ	กำหนดพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยว เป้าหมาย	แหล่งที่มา ข้อมูล
<u>แผนปฏิบัติการ</u> <u>ด้านการ</u> <u>ท่องเที่ยวปี</u> <u>2545</u> - โครงการ ก่อสร้างถนน เข้าแหล่ง ท่องเที่ยว น้ำตกคำชะ โนดและ อุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท 3	ต.ค. 44- ก.ย. 45	กรมโยธาธิ การ	อุดรธานี	ทางเข้าน้ำตกคำ ชะโนดและ อุทยานฯ	สำนักงาน จ.อุดรธานี
โครงการ - โครงการ ปรับปรุงแหล่ง ท่องเที่ยว อุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท	ต.ค. 44- ก.ย. 45	อยู่ระหว่าง สำรวจ ความ เป็นไปได้	อุดรธานี	อุทยานฯ อ.บ้าน ผือ	สำนักงาน จ.อุดรธานี
<u>งานปรับปรุง</u> <u>แหล่ง</u> <u>ท่องเที่ยวนอก</u> <u>เขตเมือง</u> โครงการ อุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท	ปี 2545	ไม่ได้รับ บุ	อุดรธานี	อุทยานฯ อ.บ้าน ผือ	สำนักงาน จ.อุดรธานี

<u>แผนงาน</u> <u>โครงการ</u> <u>กิจกรรม</u> <u>ส่งเสริม</u> <u>พัฒนาการ</u> <u>ท่องเที่ยว</u> <u>ประจำจังหวัด</u> <u>ปี 2543</u> โครงการ ปรับปรุง พัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยว อุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท <u>แผนงานของ</u> <u>อุทยาน</u> <u>ประวัติศาสตร์</u> <u>ภูพระบาท ปี</u> <u>2542</u> โครงการอบรม ยุวมัคคุเทศก์	ปี 2544	กรมโยธา ธิการ	อุตรธานี	อุทยานฯ อ.บ้าน ผือ	สำนักงาน จ.อุตรธานี
	ปี 2542	อุทยาน	อุตรธานี	อุทยานฯอ.บ้าน ผือ	สำนักงาน จ.อุตรธานี

ที่มา : สำนักงานจังหวัดอุตรธานี

ตารางที่ 5 แผนงานโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝื่อ
จังหวัดอุดรธานี

ลำดับ ที่	ปี	ชื่อโครงการ	แหล่ง งบประมาณ	หน่วยงาน รับผิดชอบ	รายละเอียดโครงการ
1	2546	โครงการจัดงานนมัสการ รอยพระพุทธรูป บาทบัวบก	อบต. เมือง พาน	อบต.เมือง พาน	- แข่งขันการออก ร้านค้าชุมชน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ - ประกวดธิดาดูสาว ผ้าห่มขิด

ที่มา : สำนักงานจังหวัดอุดรธานี

ตารางที่ 6 แสดงระยะการดำเนินโครงการเบื้องต้นในภาครัฐและภาคเอกชน

แผนงาน/โครงการ/ กิจกรรม	ปีงบประมาณ						
	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546
โครงการอุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท - การอนุรักษ์พื้นที่/ สถาปัตยกรรม(ปลูกไม้) - เสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์							

ที่มา : โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

ตารางที่ 7 แสดงงบประมาณการดำเนินโครงการเบื้องต้นในภาครัฐ

(หน่วย : พันบาท)

แผนงาน/โครงการ/ กิจกรรม	ปีงบประมาณ						
	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546
โครงการอุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท - อนุรักษ์พื้นที่/ ภูมิสถาปัตยกรรม(ปลูกไม้) - พัฒนาพระพุทธร บาทบัวบาน - เสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์		100	100	100	100	100	100
		100	100				
			100	100	100	100	10

ที่มา : โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

ตารางที่ 8 สรุปงบประมาณภาครัฐและหน่วยงานรับผิดชอบ

แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม	หน่วยงานรับผิดชอบ
โครงการอุทยาน ประวัติศาสตร์ภูพระบาท - อนุรักษ์พื้นที่/ภูมิสถาปัตยกรรม (ปลูกไม้) - พัฒนาพระพุทธรบาทบัวบาน - เสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์	กรมศิลปากร กรมศิลปากร ททท.

ที่มา : โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี

5.1.6 รายละเอียดปริมาณงานในการดำเนินงาน อุทยานประวัติศาสตร์

ภูพระบาท สำนักงานศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น กรมศิลปากร

1. พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท 3,430 ไร่
2. จำนวนโบราณสถานในความรับผิดชอบ 68 แห่ง
3. พื้นที่ดำเนินการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว(พื้นที่ดูแลรักษา) 1,000 ไร่

4. การกิจ

ภารกิจประจำ

- தாகถางทำควมสะอาดพื้นที่และดูแลรักษาสภาพภูมิทัศน์ 1,000 ไร่
- ดูแลรักษาโบราณสถาน 68 แห่ง
- தாகถางและดูแลรักษาโบราณสถานใกล้เคียงที่อยู่นอกเขตอุทยานฯ 2 แห่งเป็นระยะๆ (วัดพระพุทธรบาทบัวบานและวัดโนนศิลาอาสน์ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงาน ศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น)
- ดูแลรักษาอาคารสำนักงาน ห้องประชุม อาคารบริการและที่พักนักท่องเที่ยว 24 หลัง
- ซ่อมแซมสะพานและบันไดไม้สำหรับการเดินชมโบราณสถาน 12 แห่ง
- ซ่อมแซมทางเดินเท้าเข้าชมโบราณสถานซึ่งชำรุดเป็นประจำโดยเฉพาะในฤดูฝน
- ฝั้ระวังและดับไฟป่าทั้งกลางวัน/กลางคืนในช่วงฤดูไฟป่าซึ่งมักจะลุกลามเข้าใกล้เขตโบราณสถาน
- ดูแลอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว
- ให้บริการทางการศึกษาและนำชมโบราณสถานแก่นักท่องเที่ยวและนักเรียนนักศึกษา

ภารกิจตามโครงการ/ กิจกรรมพิเศษ

- บรรยายวิชาการและจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ตามสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง/ปี
- จัดนิทรรศการเคลื่อนที่ร่วมกับคาราวานของอำเภอ/จังหวัด ไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง/เดือน
- จัดนิทรรศการเคลื่อนที่ตามวาระพิเศษหรือที่มีผู้ร้องขอ ไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง/ปี
- จัดอบรมเยาวชน/ประชาชน 2 ครั้ง/ปี
- จัดกิจกรรมวันเด็ก 1 ครั้ง/ปี

**ส่วนที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่วัดพู
และแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก
(Vat Phou and Associated Ancient Settlements
within the Champasak Cultural Landscape)**

ข้อมูลเบื้องต้นของวัดพู

ที่ตั้ง	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ประเภท	มรดกทางวัฒนธรรม
ปีลงทะเบียน	พ.ศ. 2544
เกณฑ์การพิจารณาเป็นมรดกโลก	

ข้อที่ 3 (iii) ส่วนประกอบของศาสนสถานวัดพูได้ส่งผลให้เกิดหลักฐานแก่วัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอาณาจักรเขมรซึ่งได้มีอำนาจเหนือดินแดนแถบนี้ในศตวรรษที่ 10 – 14.

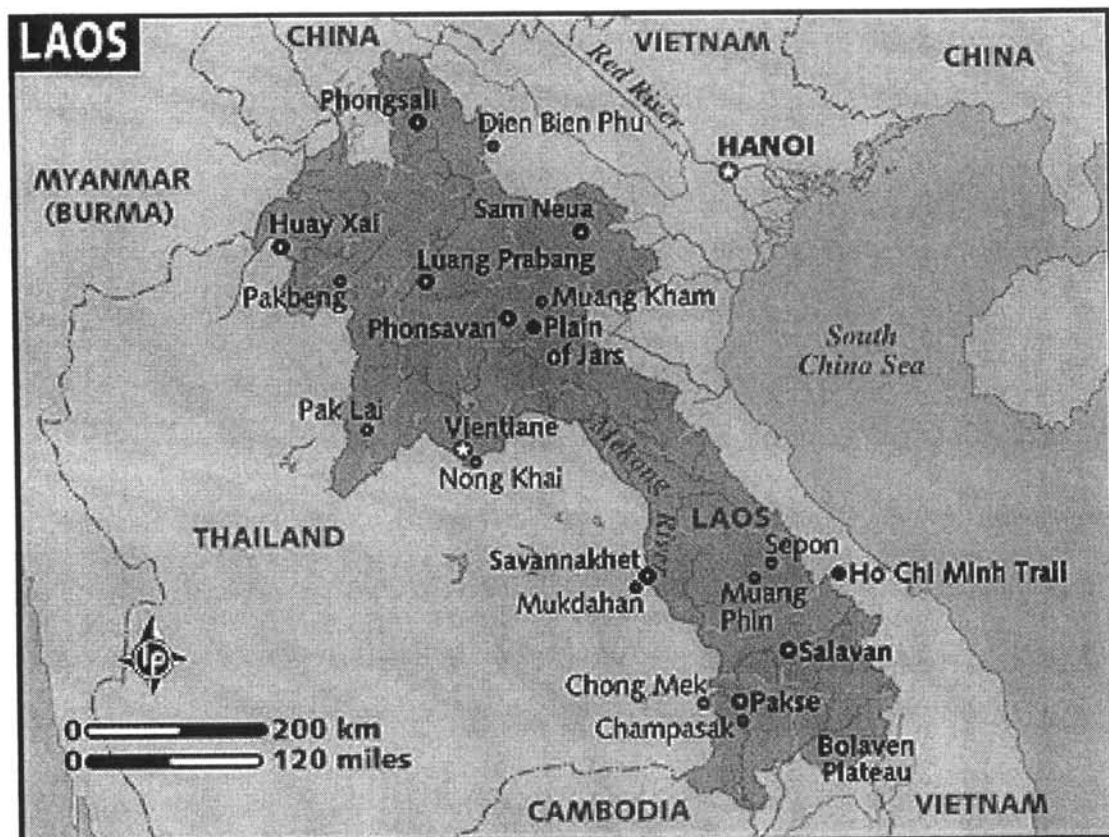
ข้อที่ 4 (iv) ความซับซ้อนของศาสนสถานวัดพูคือตัวอย่างที่เด่นชัดของการบูรณาการภูมิสัญลักษณ์ของความสำเร็จทางด้านจิตใจที่ยิ่งใหญ่แก่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ข้อที่ 6 (vi) วัดพูได้ถูกสร้างขึ้นด้วยความชาญฉลาดเพื่อแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาฮินดู ที่ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ วัดพูแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างอื่นที่ส่งผลต่อบริเวณโดยรอบระหว่างแม่น้ำและภูเขา สถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ถูกสร้างขึ้นด้วยความยิ่งใหญ่ของงานศิลปะ และการแสดงออกถึงความเชื่อความมุ่งมั่นและความศรัทธาในศาสนา

(The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations, 2550)

ปราสาทวัดพู เป็นโบราณสถานในประเทศลาว ซึ่งเป็นมรดกโลกแห่งที่สองของประเทศลาว ตั้งอยู่บนเนินเขาภู หรือเรียกกันว่า ภูควาย ห่างจากตัวเมือง ห่างจากตัวเมืองเก่าจำปาสักประมาณ 6 กิโลเมตร ลักษณะของปราสาทเป็นเทวสถานขอมคล้ายกับ เขาพระวิหาร สร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยของพระเจ้ามเหนทรวรมัน

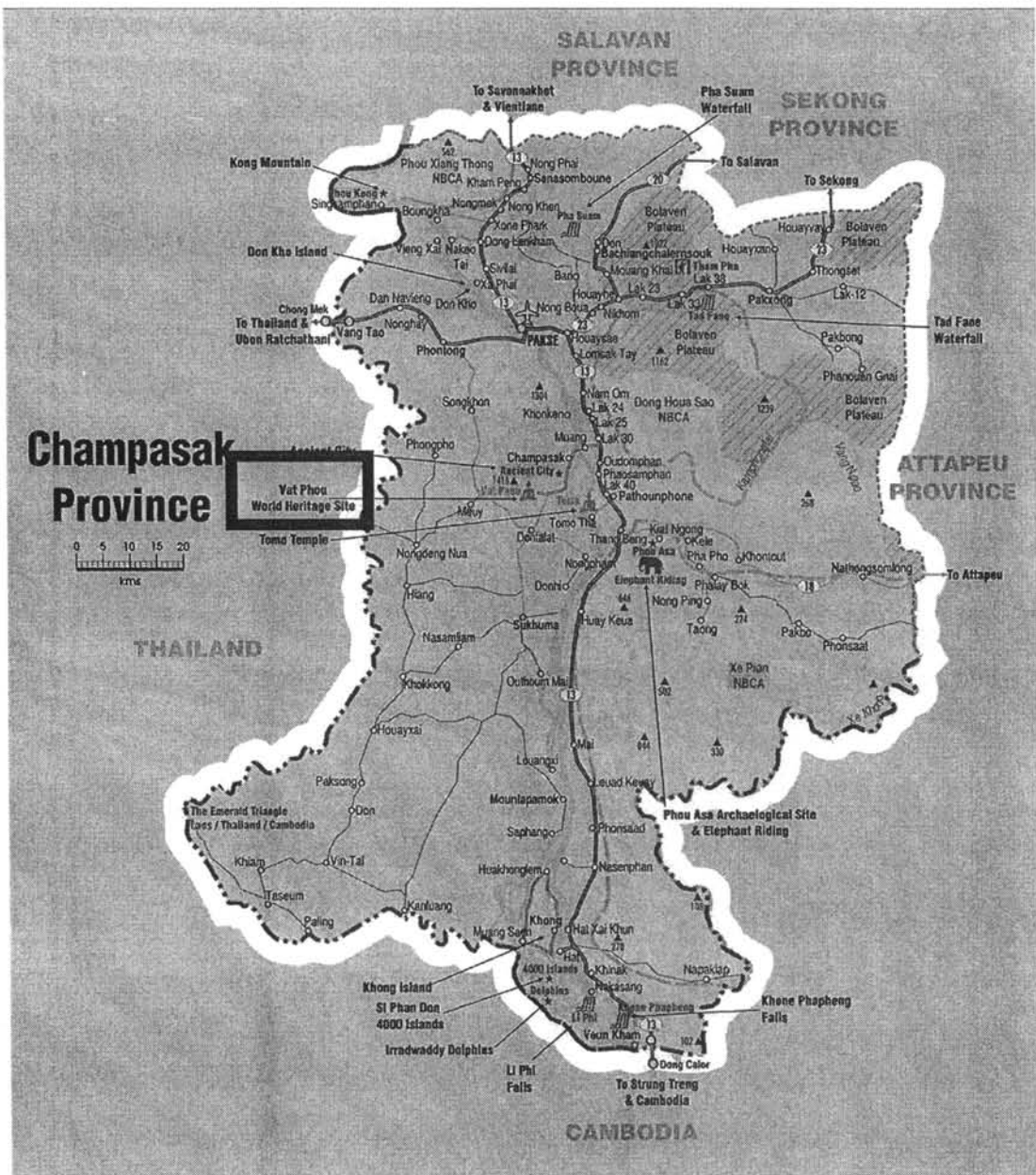
งานประเพณีปราสาทวัดพูมีงานประเพณีประจำปี ที่เรียกว่า งานประจำปีวัดภู จัดเป็นประจำทุกปี ในช่วง เดือนกุมภาพันธ์ ตรงกับ วันเพ็ญ เดือนสาม และมีงานประมาณ 3 วัน (วิกิพีเดีย, 2550)

แผนที่ 3 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ที่มา : Lonely Planet. Map of Laos [online]. Accessed 8 December 2007. Available from <http://www.lonelyplanet.com/maps/asia/laos/>

แผนที่ 4 แผนที่แขวงจำปาศักดิ์ แสดงที่ตั้งวัดพู

ที่มา : Lao National Tourism Administration. [Champasak province map](http://www.ecotourismlaos.com/maps_champasak.htm) [online].

Accessed 8 December 2007. Available from http://www.ecotourismlaos.com/maps_champasak.htm

จากการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยพบว่านโยบายด้านการท่องเที่ยวของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วัดพูและแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาศักดิ์นั้น สามารถแบ่งนโยบายได้เป็น 2 ระดับด้วยกัน คือ

1. นโยบายระดับชาติ คือ แผนกลยุทธ์และแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติลาว

2. ความร่วมมือกับนานาชาติ นำโดยองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) นโยบายระดับแขวง และนโยบายของแหล่งท่องเที่ยว คือ แผนภาพคุ้มครองมรดกจำปาสัก

แผนกลยุทธ์และแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติลาว

แผนนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 2005 – 2010 จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งชาติลาว (Lao National Tourism Administration)

แผนภาพคุ้มครองมรดกจำปาสัก

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ร่วมกับคณะมนตรีความร่วมมือระหว่างชาติวัดพู และกระทรวงวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน จัดทำแผนภาพคุ้มครองมรดกจำปาสักขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการพัฒนาวัดพู รวมไปถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย โดยแผนภาพนี้มีประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญและรายละเอียดของสถานที่
2. สถานภาพปัจจุบัน
3. ประเด็นปัญหา
4. ขอบเขต บทบาท และเป้าหมายของแผนภาพ
5. ข้อมูล และการค้นคว้า
6. เขตแดน และขอบเขตคุ้มครองการพัฒนา
7. ภาพอนุรักษ์ และการส่งเสริม
8. การเข้าถึง และการท่องเที่ยว
9. การศึกษาชุมชน และภาพพัฒนาเศรษฐกิจ
10. การจัดทำเพื่อนำไปใช้จริง

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์
ภูพระบาท และพื้นที่วัดพู และแหล่งตั้งถิ่นฐานโบราณที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภูมิทัศน์
วัฒนธรรมจำปาสัก

พื้นที่	การ สนับสนุน จาก นานาชาติ	นโยบายระดับชาติ	นโยบายระดับ จังหวัด / แขวง	นโยบายของ แหล่งท่องเที่ยว
อุทยาน ประวัติศาสตร์ ภูพระบาท		<ul style="list-style-type: none"> - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 - แผนกลยุทธ์ การตลาด การท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย - แผนพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2534 - โครงการศึกษาลู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี - กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี - แผนงานโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองพาน 	<ul style="list-style-type: none"> - แผนการพัฒนาข อ ง คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี - 	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท - แผนงานและโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท - โครงการพัฒนางานนมัสการพระพุทธบาทบัวบก

		อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี		
พื้นที่วัดพู และแหล่งตั้ง ถิ่นฐาน โบราณที่ เกี่ยวเนื่องใน พื้นที่ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม จำปาสัก	- แผนภาพ คุ้มครอง มรดกจำปา สัก	- แผนกลยุทธ์และ แผนการจัดการการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แห่งชาติลาว	- แผนภาพ คุ้มครองมรดก จำปาสัก	- แผนภาพ คุ้มครองมรดก จำปาสัก

บทที่ 6

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

6.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศเป็นอย่างดี เพราะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งมีแห่งเดียวในโลก รวมทั้งมีบรรยากาศที่ใกล้ชิดธรรมชาติ รมรื่นในสังคมสมัยใหม่ที่มีความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้คนจำนวนไม่น้อยต้องการกลับเข้าสู่ธรรมชาติ และศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมา วิวัฒนาการของมนุษย์และรากเหง้าของความเจริญก่อนที่มาถึงยุคปัจจุบัน สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ การได้มาเที่ยวชมสถานที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างจากประเทศของตน ทำให้เห็นถึงคุณค่าเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมแห่งเดียวใน จึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทให้มีความเหมาะสม

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเป็นเรื่องที่ต้องมีการวางแผนและทำความเข้าใจเงื่อนไขต่างๆ เป็นอย่างดี จึงมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

6.1.1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบอุทยานฯ เพราะทุกคนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแล รวมทั้งเป็นชนพื้นเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาและความต้องการของคนในพื้นที่ที่ดีที่สุด ดังนั้นคนในชุมชนย่อมมีความรู้ความเข้าใจมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ได้ลึกซึ้งกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มาจากภายนอก สามารถเสนอแนะการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนได้ดีกว่านโยบายที่มาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงอย่างเดียว ดังนั้นชุมชนจึงควรมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดทิศทาง รูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวในอุทยาน ซึ่งจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงในปัจจุบัน

ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนควรเป็นความร่วมมือแบบเสมอภาค ไม่ใช่การรับฟังแต่คำสั่งหรือฟังพาทหน่วยงานภาครัฐตลอดไป เมื่อชุมชนเข้มแข็งขึ้นและมีประสบการณ์มากพอ ก็ต้องพึ่งตนเองในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

6.1.2 ส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

รัฐบาลควรสร้างความเข้าใจกับคนในท้องถิ่นให้ชัดเจนในเรื่องของปรัชญาที่แท้จริงของการท่องเที่ยว ว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งประโยชน์ระยะยาวในด้านการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ แต่เน้นการให้คนในท้องถิ่นมีงานทำ มีส่วนร่วม

เป็นเจ้าของกิจการ แบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โปร่งใส ไม่ผูกขาด อีกทั้งส่งเสริมให้มีการสร้างงานและกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ในการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐควรเน้นประโยชน์ระยะยาว และมาตรการที่จะทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนยั่งยืนต่อไป

6.1.3 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม

ให้มีรูปแบบที่หลากหลายส่งเสริมให้มีการหาเอกลักษณ์ที่มีความสมจริง สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งนี้จะต้องมีการศึกษาข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมาก่อนเป็นอย่างดีต้องตระหนักถึงความสำคัญของมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการการท่องเที่ยว ต้องศึกษาความต้องการ จุดแข็ง จุดอ่อน และศักยภาพของคนในชุมชนที่จะจัดทำกิจกรรมนั้น เน้นการระดมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวมากกว่าการขายสินค้าเพียงอย่างเดียว ควรรักษาเอกลักษณ์ของความเรียบง่าย สงบ ใกล้เคียงธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติประทับใจ รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเช่น การผูกเรือรวดำนานพื้นบ้านให้เข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างการมีอารมณ์ร่วมของนักท่องเที่ยวให้รู้ซึ่งถึงคุณค่าความเป็นมา ต้องการสัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิตที่น่าหลงใหลของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างไร รักษาเอกลักษณ์เฉพาะตัว และยังคงมีมนต์เสน่ห์อยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย

6.1.4 การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

หากมีนักท่องเที่ยวมากเกินไปจะสร้างมลภาวะให้สภาพแวดล้อม ทำลายบรรยากาศความสงบ ร่มรื่น ดังนั้นควรมีการศึกษาความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภท การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ควรมุ่งเน้นส่งเสริมให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวมาก ๆ เพราะเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งอาจเกิดผลกระทบด้านลบมากกว่าด้านบวก วิธีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยววิธีหนึ่ง ได้แก่ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อเนื่องหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อกระจายจำนวนนักท่องเที่ยวออกไปยังจุดอื่นในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง ไม่ให้มารวมตัวกันอยู่จุดเดียว เช่น วัดพระพุทธรบาทบัวบก ซึ่งอยู่ไม่ไกลมากนักหากส่งเสริมนักท่องเที่ยวให้มากขึ้นมาก ๆ โดยไม่คำนึงถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะมีปัญหาในเรื่องที่จอดรถ ความแออัด ซึ่งจะทำลายทัศนียภาพและบรรยากาศความสงบที่นักท่องเที่ยวประทับใจ และอาจมีผลต่อความนิยมของนักท่องเที่ยวในระยะยาว

6.2 ข้อเสนอแนะชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการ หน่วยงานของรัฐ ชุมชน

1. การจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จได้จะต้องจัดรูปแบบของกิจกรรมชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อการวางแผนและดำเนินการ ควรหามาตรการที่จะกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้ออกสู่ชุมชนมากที่สุด เช่น มีการแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งจัดเป็นกองทุนส่วนกลางเพื่อพัฒนาชุมชน เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือมากขึ้น

2. การบริหารงานของชุมชนต้องโปร่งใส มีกฎเกณฑ์ มีระเบียบที่เป็นที่ยอมรับและรับรู้กันทั่วไป ตรวจสอบได้ มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารเป็นระยะเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดอำนาจ มีการประชาสัมพันธ์ผลงาน และหาตัวแทนจากคนหลายกลุ่มเพื่อลดความเข้าใจผิดและความขัดแย้ง

3. การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ควรเป็นเจ้าของหน้าที่ที่ทำงานด้านนี้โดยตรง เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมต่อเนื่องอื่นๆ

4. ควรมีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างชุมชนที่มีการท่องเที่ยวรูปแบบคล้ายๆกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้คำแนะนำ และความร่วมมือในการแก้ปัญหา เยี่ยมชมกิจกรรมซึ่งกันและกัน ตลอดจนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

5. ควรหาความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อเรียนรู้ความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้รู้เท่าทันผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว

6. ควรสร้างรูปแบบเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและสินค้าและบริการเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เช่น เอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมของคนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ และควรพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นไปในทิศทางโดยตรง

6.2.1 กลุ่มผู้ประกอบการ

1. ควรเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเรื่องละเอียดอ่อน มีผลกระทบต่อกันและชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนจึงจะมีความยั่งยืน และมีรูปแบบวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ให้ความสำคัญและคืนผลประโยชน์ที่เหมาะสมให้กับชุมชน สนับสนุนผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่นักท่องเที่ยว และส่งเสริมให้มีมรดกเทศักดิ์ท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนได้มีอาชีพ มีส่วนแบ่งด้านรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวทั่วถึงกัน

2. ไม่ควรเอาเปรียบหลอกลวงนักท่องเที่ยวในการบริการสินค้าและบริการเพื่อหวังผลเฉพาะหน้า ให้ความสำคัญกับการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่เน้นการสร้างประทับใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาใหม่ หรือประชาสัมพันธ์ให้มาอีก

6.2.2 หน่วยงานของรัฐ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร ควรมีการประชาสัมพันธ์หน้าที่ความรับผิดชอบ และวิธีการดำเนินงานของตนให้ชัดเจนมากกว่านี้ เพราะประชาชน ชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่นยังมีความเข้าใจสับสนเกี่ยวกับหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ และไม่รู้ว่าจะติดต่อกับหน่วยงานใดเมื่อต้องการความช่วยเหลือ

2. ควรมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่สื่อสารและประสานงานกับผู้รับผิดชอบการท่องเที่ยวในระดับชุมชน ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐมีแผนงานและโครงการที่พัฒนาอยู่แล้ว แต่ไม่ได้สื่อสารให้ชุมชนรับทราบ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐต้องปรับวิธีคิดในการดำเนินงานใหม่ให้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานจึงต้อง พบปะชุมชนมากขึ้นแทนการประสานงานอย่างเป็นทางการ ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนว่าให้ความสำคัญกับการติดต่อระดับตัวต่อตัวมาก

3. การประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรมีการติดต่อตรวจสอบข้อมูลกับชุมชนโดยตรง ควรเน้นการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนและผู้ประกอบการตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และความสำคัญของมิติทางสังคมและวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

4. ต้องเข้าไปมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในการควบคุมการดำเนินการของผู้ประกอบการให้เป็นไปตามกฎหมาย หากมีการเอาเปรียบนักท่องเที่ยวต้องจัดการให้เด็ดขาด

5. ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการการท่องเที่ยวจนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงผู้ประสานงานในระยะแรก จนกระทั่งชุมชนเรียนรู้และสามารถทำงานกันเองได้ หน่วยงานของรัฐจึงถอนตัวออกมา

6. ควรให้งบประมาณสนับสนุนเรื่องการจัดเก็บข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมตามที่ชุมชนต้องการ

7. หน่วยงานของรัฐควรให้ความรู้ เกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวระดับชุมชน เนื่องจากในปัจจุบันธุรกิจการท่องเที่ยวมีความซับซ้อนมากขึ้น องค์กรส่วนท้องถิ่นต้องรับหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนด้านต่างๆ มากขึ้นโดยไม่มีความรู้โดยตรงในงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ สิ่งที่ชุมชนต้องการมากที่สุดคือ ความรู้ในการเขียนแผนงานและโครงการด้านการท่องเที่ยว เพื่อของบประมาณสนับสนุนภาพรวมของระบบธุรกิจการท่องเที่ยว การบริหารจัดการการท่องเที่ยว ข้อมูลทางวิชาการ การจัดระบบข้อมูลเพื่อการประชาสัมพันธ์ การนำเสนอข้อมูลทางสังคมและ

วัฒนธรรมในรูปแบบที่น่าสนใจ และการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยว

6.3 ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

6.3.1 การส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ตำบลเมืองพาน

ควรสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และมีการกระจายรายได้ของชุมชนให้ทั่วถึงกันอย่างเป็นธรรมด้วยโดย

- จัดให้มีการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวกับชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินและติดตามผลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความร่วมมือกับนักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นผู้รู้จากสถาบันต่างๆ ทั้งในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดอื่นๆ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญจากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

- ควรมีการระดมกำลังสมองของชาวบ้าน เพื่อเลือกเฟ้นหากิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว อาจมีการมีกิจกรรมเกี่ยวกับภาษา มีการทนายปัญหาแบบพื้นบ้านจากตำนานพื้นบ้านอันเลื่องชื่อ เรื่องนางอุสาท้าวบารส การปรุงอาหารพื้นบ้าน การจักสานหรือกิจกรรมอื่นๆที่นักท่องเที่ยวอาจจะเสนอขึ้นมาได้

- ควรปรับปรุงด้านอาหารให้ถูกสุขลักษณะ หรืออาจขยายร้านอาหารให้เพื่อมากขึ้น อย่างไรก็ตามในกรณีที่นักท่องเที่ยวมีปริมาณมาก สามารถขอความร่วมมือกลุ่มแม่บ้านประกอบอาหารให้ได้

- การจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆควรแสดงความเป็นเอกลักษณ์ออกมาให้ชัดเจน เช่น การแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง การบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน และอื่นๆ ที่เห็นว่าเป็นเอกลักษณ์ ควรแก่การอนุรักษ์

- ควรมีป้ายแสดงจุดท่องเที่ยว ในหมู่บ้าน ถนนทุกสาย เพื่อเป็นแนวทางในการเชิญชวน หรือแสดงความเป็นเอกลักษณ์ ประจำท้องถิ่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้อ่าน และเกิดความเข้าใจชุมชนมากขึ้น

- ควรมีการท่องเที่ยวแบบวัฒนธรรมศึกษา โดยสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง ควรมีการจัดทัศนศึกษาให้กับนิสิตนักศึกษา หรือนักเรียน โดยสามารถจัดได้ในเวลา 1 วัน

- ข้อควรระวังในการดำเนินการคือ ผู้ดำเนินการจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมในทุกโครงการ ควรขอความร่วมมือจากบุคคล หรือหน่วยงาน ที่ชุมชนเห็นว่ามีความสามารถในการช่วยเหลือชุมชนได้ จะทำให้เกิดรายได้ สร้างชื่อเสียง และเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในสังคม

จากข้อมูลที่น่าเสนอมาข้างต้น ทำให้มองเห็นถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ความร่วมมือจากรวมทั้งหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นสู่ทางสำคัญในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่มีคุณภาพในอนาคต

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- คิลปากร , กรม. (2542). นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท . กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2542). นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท.
กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- _____ . (2539). ข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี.
ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- _____ . (2547). แผนปฏิบัติการการพัฒนาบริการท่องเที่ยวรายงานสรุป
ย่อสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ : คอร์ แพลนนิ่ง แอนด์ ดีเวลลอปเม้นท์.
- _____ . (2545). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อจัดทำ
แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ.
- _____ . (2545). รายงานสรุปสำหรับผู้บริหารโครงการศึกษาเพื่อจัดทำ
แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ.
- _____ . (2540). โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
ภาคอีสาน. กรุงเทพฯ.
- _____ . (2539). สู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีรายงาน
สรุปสำหรับผู้บริหาร. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- _____ . (2539). สู่ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานีรายงาน
ฉบับสมบูรณ์. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- _____ . (2545). โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการ
ท่องเที่ยวภาคกลางฝั่งตะวันออก. กรุงเทพฯ
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 2. (2541). บทบาทอบต.กับการพัฒนาการท่องเที่ยว
อีสาน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทวีป ศิริรัศมี, ศาตราจารย์ ดร. (2547). รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยวชุดโครงการ
นโยบายและแผนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 2547. นนทบุรี : โรงพิมพ์ พี.
เอส.พรินท์
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ:
เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.

พิชญ วรณะเกษม. (2548). ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วรรณกาญจน์ เอกจันทร์. (2545). อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท. กรุงเทพฯ : ทิชซึ่งทอยส์. สถาบันฝึกอบรมวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว. (2537), การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : กรุงเทพฯ.

สุทธาสินี วัชรบูล แพล. (2543). นโยบายด้านวัฒนธรรมของประเทศแคนาดา. (1999). สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : กรุงเทพฯ.

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท. (2542). หนังสือนำชมอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Anna Leask and Alan Fyall. (2006). Managing World Heritage Sites. Oxford : Elsevier.

Barré, Hervé. "Cultural Tourism and Sustainable Development." Museum International 54, 1 and 2 (2002) : 126–130.

Chanq, T.C.. "Local Uniqueness in the Global Village: Heritage Tourism in Singapore." The Professional Geographer, 51, 1 (February 1999) : 91–103.

Coccosis, Harry. "Sustainable Development, Landscape Conservation and Tourism in the Small Islands of Greece." Kluwer Academic Publishers (2004) : 111 – 124.

Durand, Stéphane. "Angkor: a decade of tourist development after a decade of heritage rescue?." Museum International 54, 1&2 (2002), 131–137.

Grzymiski, Krzysztof. "Landscape Archaeology of Nubia and Central Sudan." African Archaeological Review 21, 1 (March 2004) : 7-29.

Kerry Godfrey and Jackie Clarke. (2000). The Tourism Development Handbook. Cornwall : Thomson.

Knottnerus, Otto. "History of human settlement, cultural change and interference with the marine environment." Helgol Mar Res (2005) 59 : 2-8.

Liu, Xuling, Yang, Zhaoping, and Xie, Ting. "Development and Conservation of Glacier Tourist Resources – A Case Study of Bodga Glacier Park." Chinese Geographical Science 16, 4 (2006) : 365 – 370.

Ringer, Greg. "Beyond the Boundaries: Social Place in a Protected Space." Geo Journal 41.3 : 223 – 232.

Senada, M.. "Japan's Traditional View of Nature and Interpretation of Landscape." Geo Journal 26 (2) : 129 – 134.

Stone, Mike and Wall, Geoffrey. "Ecotourism and Community Development: Case Studies from Hainan, China." Environmental Management 33 (1) : 12–24.

อินเทอร์เน็ต

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2550). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. ค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2550, จาก http://webhost.mots.go.th/tour_description.htm#culture.

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2547). มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ. ค้นเมื่อ วันที่ 25 สิงหาคม 2549, จาก http://www.onep.go.th/ncecd/natural/cultureN_1.html.

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2549). มรดกโลก. ค้นเมื่อ วันที่ 25 สิงหาคม 2549, จาก <http://www.onep.go.th/ncecd/natural/culture.html>.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). เทคโนโลยีภูมิปัญญาจุฬาฯ. ค้นเมื่อ วันที่ 5 พฤษภาคม 2550, จาก http://www.student.chula.ac.th/~46305613/knowledge/q4/1_nature.html.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2541). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2550, จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK19/chapter1/t19-1-11.htm>.

มูลนิธิญี่ปุ่น. (2546). ความเข้าใจในวัฒนธรรม. ค้นเมื่อ วันที่ 20 มีนาคม 2550, จาก http://www.jfbkk.or.th/jl/tawan_th20030229_05.html 2003.

_____. (2546). มรดกโลก. ค้นเมื่อ วันที่ 26 มิถุนายน 2550, จาก http://www.jfbkk.or.th/jl/tawan_th20030229_05.html.

วิกิพีเดีย. (2550). มรดกโลก. ค้นเมื่อ วันที่ 26 มิถุนายน 2550, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A1%E0%B8%A3%E0%B8%94%E0%B8%81%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81>.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2548). ความหมาย แนวคิดและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม. ค้นเมื่อ วันที่ 16 พฤษภาคม 2548, จาก <http://www.culture.go.th/study.php?&YY=2548&MM=5&DD=16>.

- Australian Heritage Council. (2004). Australian Natural Heritage Charter. Accessed 4 May 2007, <http://www.ahc.gov.au/publications/anhc/index.html>.
- Lao National Tourism Administration. Champasak province map [online]. Accessed 8 December 2007. Available from http://www.ecotourismlaos.com/maps_champasak.htm
- Lonely Planet. Map of Laos [online]. Accessed 8 December 2007. Available from <http://www.lonelyplanet.com/maps/asia/laos/>
- The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations. Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape [online]. Accessed 8 December 2007. Available from <http://whc.unesco.org/en/list/481>
- www.china.org.cn. (2007). Natural Heritage. accessed 4 May 2007, <http://www.china.org.cn/english/TR-c/76273.htm>.
- Wikipedia. (2007). Cultural heritage. Accessed 20 March 2007, http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_heritage.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

สรุปแผนกลยุทธ์และแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติลาว

Summary

Since 1990, when the Lao PDR first opened its borders for tourism, the industry has grown to become the nation's number one source of foreign exchange earnings. With travel and tourism across South-East Asia growing at an extraordinary level, Lao ecotourism offers huge potential to create employment and help achieve the national development objectives for poverty alleviation, economic growth and conservation of the nation's unique wealth of natural and cultural resources.

By publishing this short summary of the National Ecotourism Strategy and Action Plan, the Lao National Tourism Administration aims to: raise the profile of Lao ecotourism; communicate the vision, goals and objectives of the strategy to a wide audience; encourage dialogue and cooperation among the public and private sector; facilitate the involvement of donor and development agencies; promote business confidence and investment in Lao ecotourism and the wider tourism sector. Clear direction and strong public support will encourage the investment that is needed to achieve the vision for Lao ecotourism.

Vision

Laos will become a world renowned destination specializing in forms of sustainable tourism that, through partnership and cooperation, benefit natural and cultural heritage conservation, local socio-economic development and spread knowledge of Lao's unique cultural heritage around the world.

Building on this vision, this document sets out the guiding principles upon which Lao ecotourism is based. Emphasis is also given to the key role of private enterprise and, through a description of the growing number of projects and programs currently being implemented, the steps being taken to encourage investment and the expansion of this exciting new sector. The strategy makes it clear, however, that the challenges ahead

should not be underestimated. The development of new ecotourism products, services and destinations is a complex process. Success will demand commitment, coordination and cooperation among a host of public and private sector actors. Only by working closely together will lessons be learned and the many potential benefits shared. Key to success will be a strong sense of partnership in taking forward the proposed action plans set out under the five key objectives which aim to: strengthen institutional arrangements for planning and managing ecotourism growth; support training, capacity building and the promotion of good practice; support environmental protection and nature conservation; provide socio-economic development and cultural heritage protection for develop ecotourism research and information.

1. Strengthen institutional arrangements for planning and managing ecotourism growth;
2. Support training, capacity building and the promotion of good practice;
3. Support environmental protection and nature conservation;
4. Provide socio-economic development and cultural heritage protection for host communities; and,
5. Develop ecotourism research and information.

ภาคผนวก 2

Brief description of Vat Phou and associated ancient settlements within the Champasak cultural landscape

Lao People's Democratic Republic

Date of Inscription: 2001

Criteria: (iii) (iv) (vi)

Core zone: 39000 ha

Champasak Province

N14 50 E105 48

Ref: 481

Brief Description

The Champasak cultural landscape, including the Vat Phou Temple complex, is a remarkably well-preserved planned landscape more than 1,000 years old. It was shaped to express the Hindu vision of the relationship between nature and humanity, using an axis from mountain top to river bank to lay out a geometric pattern of temples, shrines and waterworks extending over some 10 km. Two planned cities on the banks of the Mekong River are also part of the site, as well as Phou Kao mountain. The whole represents a development ranging from the 5th to 15th centuries, mainly associated with the Khmer Empire.

Justification for Inscription

Criterion iii The Temple Complex of Vat Phou bears exceptional testimony to the cultures of south-east Asia, and in particular to the Khmer Empire which dominated the region in the 10th–14th centuries. Criterion iv The Vat Phou complex is an outstanding

example of the integration of symbolic landscape of great spiritual significance to its natural surroundings. Criterion vi Contrived to express the Hindu version of the relationship between nature and humanity, Vat Phou exhibits a remarkable complex of monuments and other structures over an extensive area between river and mountain, some of outstanding architecture, many containing great works of art, and all expressing intense religious conviction and commitment.

ภาคผนวก 3

Completed tentative list submission of Phuphrabat Historical Park

Tentative List
Cultural and Natural Properties

Suitable for Inclusion in the

World Heritage List

Submitted

By

Thailand

List drawn up by National World Heritage Committee of Thailand

I. CULTURAL PROPERTIES

NAMES OF CULTURAL PROPERTIES:

1. Phimai, Its Cultural Route and the Associated Temples of Phanomroong and Muangtam
2. Phuphrabat Historical Park
3. Chaophraya River Landscape from the Memorial Bridge to Wasukri Pier
4. Wat Benchamabophit (the Marble Temple)
5. Wat Suthat and the Great Swing
6. Wat Ratchanadda and the Vicinity
7. Pra Pathom Chedi (the Great Pagoda)
8. The Prehistoric and Cultural Sites of Nan

II. NATURAL PROPERTIES

NAMES OF NATURAL PROPERTIES

1. The Andaman Sea Coastal and Marine Reserves
2. Kaengkrachan National Park
3. The Forest Complex of Petchabun Mountain Range (comprising Phuhin Longkra National Park, Thungsalaeng Luang National Park, Phuluang Wildlife Reserve, Phukradung National Park, Nannao National Park, Phukhiew Wildlife Reserve and the adjacent reserve forests)

NOTE: Completed Tentative List submissions are attached.

COMPLETED TENTATIVE LIST SUBMISSION

Of

CULTURAL PROPERTY**STATE PARTY: THAILAND**

Date of submission: 27 February 2004

Submission prepared by the National World Heritage Committee.

Address: Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning
60/1 Rama VI Rd., Phayathai
Bangkok 10400
E-mail: profadul@oepp.go.th
Fax: 02 271 4219
Telephone: 02 271 4219

NAME OF PROPERTY:**Phuphrabat Historical Park**

GEOGRAPHICAL LOCATION: Phuphrabat Historical Park is in Udon Thani Province in the Northeast of Thailand.

Exact Location on map and indication of geographical co-ordinates:

Phuphrabat Historical Park is situated between latitudes 17 dg 41' 25" N and 17dg 46' 01" N and longitudes 102 dg 21' 00" E and 102 dg 23' 45" E.

DESCRIPTION: Designated as Phuphrabat Historical Park, the site is the landscape of a wooded sandstone hill adorned with patches of huge bare rocks in spectacular overhanging positions, some balanced on pedestals of oddity. This scenic and awesome beauty of nature has had, over the millennia since prehistoric times, a compelling spiritual effect on humans in the neighbourhood to associate the site with sanctity, as evidenced by the presence of visual arts of different

cultural periods. The scenic Phuphrabat associative cultural landscape is unique in that this single site contains authentic cultural treasures that represent major cultures of different periods of the region, effectively epitomizing the continuum of the whole cultural history of mainland Southeast Asia. All together, the site incorporates separate 68 cultural locations, most of which contain rock paintings of the prehistoric period as well as the stylised, religious icons of the successive cultural periods. The iconic representations comprise sculptures in low and high relief as well in the round, representing the earliest Buddhist Dhvaravadi civilisation as well as the successive Hindu Khmer and Buddhist Lanchang cultures. It is significant that both Dhvaravadi and Khmer images carried the unmistakable native characteristics typical of the Laotian trait, which finally developed and established itself as what is known as the Lanchang Buddhist culture paralleling the art style of Ayuthaya in central Thailand.

Significantly, among the religious representations on Phuphrabat hill, there are also two symbolic footprints of Lord Buddha of carved stone at ground level in the Lanchang art style. It is for this reason that the hill is known as "Phuphrabat", which means the Hill of Buddha's Footprints.

There exists up to this day a small, unobtrusive monastery, which houses one of the Buddha's Footprints in a small, proportionate stupa. All this added to the uniqueness of Phuphrabat and harmonised with its overall cultural landscape and its significance as a sacred and ceremonial place.

Phuphrabat hill is a disconnected ridge on the eastern edge of Phu Phan Range. The hill is about 352 metres above mean sea level, 9 km long from North to South, and 2 km wide. Surrounded by greenery, Phuphrabat is bordered to the west by an escarpment sloping down towards the east. The forest area on the hill and in the adjacent lowland surroundings is a mix of dry evergreen forest, dry dipterocarp forest and dry mixed deciduous forest—all in undisturbed state. The historical park proper, which includes the wooded area on the hill, as gazetted in April 1981, covers an area of 3430 *rais* (548.8 hectares), accommodating 81 cultural locations, all associated with the exposed patches of bare rocks on the hill. In addition to this associative physical connection between nature and culture, an age-old Laotian legend had also added another cultural dimension to the cultural context of the Phuphrabat hill and the associated groups of wondrous formations of the exposed bare rocks. Their individual imagination-inspiring identities had been ascribed to and named after the mythical figures of the *Usa-Baros* dramatic legend of ancient Vientiane's origin.

It should be noted that no evidence or trace has been found to suggest that people at any time had ever lived on Phuphrabat hill; they went up there only to conduct religious or other solemn ceremonies as evidenced by the presence of religious images and representations.

The whole landscape of Phuphrabat hill, including the forest park and the historical park, will be nominated for inscription on the World Heritage List.

Justification for Outstanding Universal Value

Criterion (i): Phuphrabat Historical Park is the embodiment of the diverse cultural values in mainland Southeast Asia embraced by human societies belonging to different historical periods: the cultural evolution of human society from the prehistoric times progressing towards the early Dhavaravdi Buddhist civilisation, then, after the rise of the Khmer Empire, converted to Hinduism, and finally, with the decline of the Khmer influence, destined to develop the indigenous Buddhist Lanchang Culture. The sculptures existing on Phu Phrabat represent an important interchange of human values over the past millennium, exhibiting the interactions between Buddhism and Hinduism and the subsequent development of the Buddhist Lanchang culture typical of western Laos.

Criterion (iii): The uniqueness of Phuphrabat lies in the fact that its cultural properties comprise four successive cultural traditions of mainland Southeast Asia. The prehistoric cultural tradition exhibited the art expression of the activities of the early man in the form of rock paintings which can be discerned at more than sixty locations on the hill. The paintings revealed the polarity of styles between a naturalistic representation, on the one hand, perhaps by early artists of the visible world of man and animals and, on the other hand, the tendency probably of the artists of later time to make representations in stylised signs and symbols that stood perhaps for the unseen forces and hidden inner substances. The disappearance of preliterate cultural pattern marked the emergence of the Buddhist cultural tradition of Dhavaravadi, which came to an end after the rise of the Khmer Empire as the standard-bearer of Hinduism in mainland Southeast Asia. The Khmer cultural tradition disappeared after the fall of the Khmer Empire, which paved the way in the following centuries for the development of the Buddhist Lanchang cultural tradition. The cultural properties remaining in Phuphrabat Historical Park bear testimony to the rise and fall of the historical mainstreams of civilization in mainland Southeast Asia.

Criterion (iv): The exceptional natural beauty of the landscape of the wooded sandstone hill adorned with awesome, multifarious bare rock outcrops in association with the artistic spiritual creations through the different cultural periods over the millennia constitutes a unique cultural landscape.

Criterion (vi): From the prehistoric period down through the Buddhist Dhavaravadi civilization and the successive Khmer and Lanchang periods, Phuphrabat—the Hill of Buddha's Footprints—has been a sacred, ceremonial place as evidenced by the

presence of numerous Buddha's images and icons of religious representations, in particular the two symbolic Footprints of Buddha.

Assurances of Authenticity and Integrity:

The minimal degree of deterioration by the forces of Nature through the passage of time of the cultural properties on Phuphrabat is remarkable; equally authentic and intact are the spectacular bare rocks and the exposed winding sandstone tracts with changing elevations. The wooded area surrounding the exposed standing rocks and tracts are as well undisturbed. The state of all these had been as it was at the time of gazetting the Phuphrabat Historical Park in 1981 and, needless to say, has remained unchanged ever since.

Phuphrabat Historical Park is a registered national ancient monument under the administration of the Department of Fine Arts and protected by the Act on Ancient Monuments, Antiques, Art Objects, and Museums B.E. 2504. The forest area on the hill and in the surrounding lowlands is a classified forest park under the responsibility of the Royal Forest Department and protected by the National Forest Reserve Act B.E.2507, the Forest Act B.E. 2484, and the Wildlife Protection and Preservation Act B.E. 2535.

The authenticity and integrity of Phuphrabat Historical Park is thereby ensured on a permanent basis.

Comparison with other Similar Properties:

There is no other cultural property with features similar to Phuphrabat Historical Park in existence in Thailand or anywhere else for comparison.

*****

หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น